

OLGV MAGAZINE

VERENIGING TOT BEHOUD VAN OUD, GROEN EN LEEFBAAR VOORSCHOTEN

Colofon

OLGV Magazine is een uitgave van De Vereniging tot behoud van Oud, Groen en Leefbaar Voorschoten.

Het verschijnt jaarlijks en wordt in december bij alle leden van OGLV bezorgd.

Website

www.oglv.nl

Redactie

Henny van der Klis
Marijke Reinsma

Redactieadres

nieuwsbrief@oglv.nl

Ledenadministratie

Ton de Jong
ledenadmin@oglv.nl
B S van der Oyelaan 54
2252 EC Voorschoten

Bezorging

Tineke de Jong
bezorging@oglv.nl
071-561 61 13

Advertenties

Henny van der Klis
nieuwsbrief@oglv.nl

Vormgeving en drukwerk

Grapefish, Voorschoten



INHOUD

Beste lezer,

Voor u ligt een nieuwe editie van ons Magazine met onder andere een interview met Henk Wijckerheld Bisdom. Een opmaat naar ons 50-jarig jubileum in 2021 want hij was degene die OGLV in 1987 nieuw elan gaf waarna het ledental enorm toenam. In dit interview vertelt hij boeiend over de geschiedenis van onze vereniging en Voorschoten. 2021 is een kroonjaar voor OGLV en daar zullen we op verschillende momenten in het jaar aandacht aan besteden.

Het is een bijzonder jaar geweest vol onzekerheden. Het coronavirus zette alle initiatieven van OGLV onder druk. Maar de excursies zijn in juli in aangepaste vorm hervat. Ook ons kroonjuweel, Open Monumentendag, kon niet doorgaan. Als vervanging voor dit gemis hebben Marijke de Kleijn en Marijke Reinsma een mooi boekje gemaakt met een wandeling en fietstocht langs 19^e-eeuwse monumenten in Voorschoten. Met dank aan de gemeente die hiervoor subsidie ter beschikking stelde. Dat de belangstelling voor ons historisch erfgoed groot is, bleek wel uit de snel slinkende voorraad. Meer dan 700 boekjes zijn inmiddels al opgehaald. Het is nog steeds gratis verkrijgbaar bij Bibliotheek, Gemeente en Museum Voorschoten.

Na de goed bezochte inspraakavond over de toekomstige verkoop van het Ambachts/Baljuwhuis zijn de voorwaarden voor gebruik van het Ambachtshuis door de gemeenschap gelukkig aangescherpt. OGLV krijgt een rol in het toezicht. De meeste partijen in de gemeenteraad zijn het echter nog niet eens met de verkoop waardoor nog steeds onduidelijk is wat er zal gaan gebeuren.

OGLV is achter de schermen ontzettend actief om het groene karakter van ons dorp te versterken en denkt kritisch mee over de bouwplannen. Het historisch karakter vormt immers de ziel van Voorschoten. Om deze te beschermen zou ik graag als voorzitter een oproep willen doen om mee te denken en te doen in onze commissies of in ons bestuur. De invloed en kracht kunnen van OGLV kan alleen blijven als er voldoende vrijwilligers zijn die zich hiervoor willen inzetten. Ik wens u veel plezier bij het lezen van ons vierde prachtige Magazine!

Helmi de Ruiter
Voorzitter



Jan Steen,
Beschonkenen buiten
Voorschoten



Henk Wijckerheld
Bisdom: een parel van
een man



Louise de Lang-van Schaik en Oud Woelwijck

En verder:

- 6** Bloembollen in Voorschoten
- 25** De weldaet der scholen
- 32** De rooms-katholieke schuurkerk in Voorschoten
- 38** Van de Planologie Commissie
- 40** Activiteitenprogramma 2020

Omslag:

Beeld in de rozentuin van Berbice. Foto Henny van der Klis



De Vereniging tot
behoud van Oud,
Groen en Leefbaar
Voorschoten

G. Besuyen Rijwielspecialist
 Voorstraat 13
 2251 BL Voorschoten
 Tel: (071) 561 27 02
 info@gbesuyen.nl
 www.gbesuyen.nl

FRANS SPENDEL
MAKELAARDIJ

VOORSTRAAT 35 | 2251 BM VOORSCHOTEN | 071 562 00 02 | WWW.SPENDEL.NL

VERKOOP | AANKOOP | VERHUUR | TAXATIES | BEDRIJFS O.G. | GRATIS WAARDEBEPALING | GRATIS WONINGPRESENTATIE | NO CURE NO PAY

Foto: Waalpartners Civil Engineering

Jan Steen, Beschonkenen buiten Voorschoten

Wat feiten en wat vragen

In Museum Bredius in Den Haag hangt een schilderij van Jan Steen met de titel Beschonkenen buiten Voorschoten. Jan Steen (1626-1679) werd in Leiden geboren en woonde daar tot 1649, toen hij naar Den Haag verhuisde. Het schilderij wordt gedateerd tussen 1646 en 1648 en zou dan gemaakt zijn toen hij nog in Leiden woonde.

Door Marijke Reinsma



Jan Steen, Beschonkenen buiten Voorschoten. Museum Bredius, Den Haag, Inv.nr. 109-1946.

Jan Steen

Jan Steen werd geboren in een welgesteld gezin, zijn vader was graanhandelaar en eigenaar van een bierbrouwerij. In 1646 werd hij bij de Leidse universiteit ingeschreven als student in de letteren. Dat betekent dat hij de Latijnse school heeft afgelopen, Latijn heeft geleerd en klassieke schrijvers heeft gelezen. De inschrijving bij de universiteit stelde misschien minder voor. Er wordt aangenomen dat die vooral plaatsvond vanwege de privileges die daaraan verbonden waren: vrijstelling van de betaling van wijn- en bieraccijnzen en van schutterrijdiensten. In

1648 werd hij als schilder bij het St. Lucasgilde ingeschreven. In 1649 trouwde hij met een dochter van de schilder Jan van Goyen en verhuisde hij naar Den Haag. Daarna heeft hij achtereenvolgens in Delft, Warmond, Haarlem en weer in Leiden gewoond. Hij is in Leiden overleden en begraven in de Pieterskerk.

Jan Steen schilderde zo'n 400 schilderijen, volgens sommigen zelfs ongeveer 800. Dat de cijfers zo uiteenlopen zit hem erin dat de kwaliteit van zijn werk zeer wisselt én dat zijn werk, anders dan dat van andere schilders, nooit uit de

mode is geweest. Door de eeuwen heen zijn er kopieën en imitaties gemaakt, al dan niet valselijk gesigneerd. Dat maakt toeschrijven lastig. Maar hij was niet uitsluitend schilder. In Delft heeft hij ook drie jaar als brouwer gewerkt en in Leiden heeft hij in 1672 een vergunning aangevraagd om een herberg te mogen openen.¹

Het schilderij²

Beschonkenen buiten Voorschoten, ook wel Beschonken buiten Voorschoten of in het Engels Under the influence outside Voorschoten genaamd, is niet heel groot: 26 bij 35 cm. Het is op paneel geschilderd en linksonder gesigneerd. Er werd in die tijd ook al op doek geschilderd, maar voor kleinere werken was dat niet gebruikelijk. Het schilderij is niet gedateerd. Kunsthistorici gaan ervan uit dat het tussen 1646 en 1648 gemaakt is.

Wat is er op het schilderij te zien? Op de voorgrond een groepje van vier en een groepje van drie mannen en vrouwen. Ze houden elkaar vast. Vooral de mannen staan niet erg stevig op de benen. Eentje, met een kan in zijn linkerhand, wordt door een vrouw voortgeduwd en door een andere vrouw aan de arm meegetrokken. Die vrouw houdt nog een andere man bij de arm vast. Ze lopen op een (zand?) weg met hoge bomen, er springt ook een hondje mee. Als je goed kijkt zie je meer naar achteren op de weg onder een paar bomen nog een paar mensen staan en helemaal rechts staat een paard met een ruiter erop. En daarachter, onmiskenbaar, de toren van de Voorschotense Dorpskerk met een stukje van het schip en nog een stukje dak van het een of ander. Uiteraard wordt het schilderij vanwege de kerk in Voorschoten gesitueerd.

Bredius heeft het schilderij in 1909 in Amsterdam op een veiling gekocht. Het stond in de veiling-catalogus vermeld als Le retour du buveur, De thuiskomst van de drinker. Tot 1922 droeg het de titel Kermis te Warmond (waar Jan Steen enige jaren gewoond heeft), hoewel van een kermis niets te zien is en de toren van Warmond er heel anders uitziet. Toen werd vastgesteld dat het om de kerk van Voorschoten ging en kreeg het schilderij de huidige naam.³

De kerk

De toren die Jan Steen schilderde was in 1595 hersteld, volgens het bewaard gebleven bestek met vier 'naalden' -spitsen of pinakels- op elke hoek van de toren. De hele kerk, toren en schip, was, evenals vele andere gebouwen, bij het beleg van Leiden in 1574 verwoest. De kerk was toen al in protestantse handen. In 1566 had de Reformatie ook in Voorschoten toegeslagen met een Beeldenstorm en was de kerk geplunderd. Van de kerk, toegewijd aan St. Laurentius, ooit een indrukwekkende kruiskerk van 11 bij waarschijnlijk 30 m, was aan het eind van de 16^e eeuw weinig over.

In 1584 werd een deel van het schip hersteld, zodat het voor kerkdiensten gebruikt kon worden. Het andere deel van het oorspronkelijke schip bleef lang, tot 1742, als ruïne staan en is toen pas afgebroken. Die ruïne heeft Jan Steen uiteraard gezien. Zou die voor hem als schilder interessant geweest zijn? Misschien wel niet, het was nogal een ongewoon beeld. Op het schilderij is het deel van het schip dat hersteld was, of weer een deel daarvan, in beeld gebracht. De toren is, als gezegd, in 1595, hersteld. De kerk heette toen eenvoudig Dorpskerk, wat nog steeds de naam is. Pas in de jaren zestig van de 19^e eeuw is het schip gerestaureerd. De kerk heeft nooit zijn oorspronkelijke omvang herkreten.

De toren die er heden ten dage staat ziet er iets anders uit dan de toren die Jan Steen zag, maar dat valt op het schilderij niet te zien. Tussen 1955 en 1958 is de omloop veranderd. Die had eerder

¹ Marten Jan Bok, Het leven van Jan Steen, in: Jan Steen Schilder en verteller, Rijksmuseum, Amsterdam National Gallery of Art, Washington 1996 (tentoonstellingscatalogus), p. 25-39; Guido M.C. Jansen, Biografie Jan Steen, in: Kennerschap Bredius/Jan Steen en het Mauritshuis, Museum Bredius- Den Haag 2014, p. 46, 47; W.Th. Kloek, Jan Steen (1626-1679), Rijksmuseum Amsterdam 2005, p. 5, 6, 12.

² Museum Bredius, Den Haag, Inv. nr. 109-1946.

³ Albert Blankert, Museum Bredius Catalogus van de schilderijen en tekeningen, Zwolle 's Gravenhage 1990, p. 215.

meer de vorm van een soort reling. Om bij de omloop te kunnen komen is een hoektorentje aangebracht, waarvoor een van de spitsen werd weggehaald.⁴

Het onderwerp

Jan Steen is bij het grote publiek vooral bekend om zijn taferelen uit het dagelijkse leven zoals bijvoorbeeld Het Sint-Nicolaasfeest, De dorps-school, kwakzalvers, Driekoningenfeesten, kermissen, markten. En de verhalen die hij daarin vertelt. Soms zijn die schilderijen een beetje chaotisch of zelfs een beetje vulgair. Het gezegde ‘Een huishouden van Jan Steen’ gaat terug op die schilderijen. Maar zijn oeuvre was heel veel breder. Hij heeft ook bijbelse onderwerpen geschilderd en onderwerpen uit de mythologie en de klassieke oudheid, portretten en een enkel landschap.

Een onderwerp dat vaak terugkomt bij Jan Steen is de kroeg, ofwel de herberg, en alcoholgebruik of liever alcoholmisbruik en wangedrag.

Hij schilderde bijvoorbeeld een Herberginterieur met een klant die zijn handen niet kan thuishouden (mogelijk Jan Steen zelf!), een Herberginterieur met vechtende kaartspelers, een Herberginterieur met dansend paar (en een heleboel laveloze mensen). Of een Vrolijk gezelschap op een terras voor een herberg, of een Vrolijk gezelschap op een terras. Soms waren deze schilderijen, naar wordt aangenomen, ook moraliserend bedoeld. Dat geldt overigens ook voor sommige andere schilderijen. Beschonkenen buiten Voorschoten, een vroeg werk van Jan Steen, heeft dus een onderwerp dat later vaak in zijn werk zou terugkeren

De locatie

In de 17^e eeuw gingen schilders niet buiten schilderen. Ze werkten met olieverf, een mengsel van pigment en lijnolie als bindmiddel, die ze in het eigen atelier maakten. Bij blootstelling aan de buitenlucht droogde die verf snel op en was dan onbruikbaar. Ook binnenshuis was



Jan Steen, Zelfportret, ca 1666. Rijksmuseum Amsterdam, Inv. nr. SK A 383.

de verf beperkt houdbaar, maar hij kon wel korte tijd bewaard worden in potjes van lood of tin. Pas toen de verftube was uitgevonden, midden 19^e eeuw, werd dat anders en trokken de schilders naar buiten om te schilderen. Er verschenen toen ook opvouwbare ezels op de markt en schilderkisten en doek dat al geprepareerd was. De 17^e-eeuwse schilders gingen wel buiten tekenen. Hun schilderijen gaven echter vaak niet weer wat zij waargenomen hadden. Zij maakten in het atelier een compositie.

Op het schilderij van Jan Steen zien we dus zeer waarschijnlijk geen getrouw beeld van een heel klein stukje Voorschoten in de 17^e eeuw. Maar de toren van de kerk is waarheidsgetrouw weergegeven, zo waarheidsgetrouw dat het schilderij in Voorschoten gesitueerd werd. Die toren moet hij getekend hebben en dat kon ook makkelijk, want hij woonde in Leiden. Dat leidt tot de vraag waar Jan Steen de toren en misschien meer van Voorschoten heeft zitten tekenen. Dat is aan de kant van de Voorstraat geweest: het stukje schip is rechts van de toren afgebeeld. Aan de kant van wat nu de Schoolstraat is en toen de Achterstraat, of eventueel de Veurseweg, die toen Heerweg of de Geest heette, zie je het schip links van de toren. Maar verder

is het gissen. De toren is op het schilderij betrekkelijk klein op de achtergrond afgebeeld, maar niettemin duidelijk. De tekening ervan zal dus op niet al te grote afstand gemaakt zijn. In de Voorstraat of in de buurt van de Voorstraat? In de Voorstraat zie je de kerk in de positie waarin die is afgebeeld op het schilderij. Verder komen we niet. De rest van het schilderij biedt geen identificeerbare aanknopingspunten. Een groot deel van het schilderij wordt gevormd door de bomengroep waar het groepje mannen en vrouwen langs loopt. Daaraan zullen de woorden ‘buiten Voorschoten’ in de titel te danken zijn. En als er al aanknopingspunten zouden lijken te zijn, zou je toch nooit zeker weten of ze de werkelijkheid weergaven.

De locatie van het schilderij komt ook voor in de kunstroute ‘Ode aan het Hollandse landschap’, die in opdracht van de provincie Zuid-Holland is uitgezet.⁵ Dat is een erg leuke fietsroute van 26 km door Voorschoten, Leidschendam, Zoetermeer en Den Haag. De route voert langs plekken die bekende schilders als Schelfhout, van Goyen, Roelofs hebben geïnspireerd; allerlei historische bijzonderheden worden vermeld. Hij begint in Voorschoten en het eerste schilderij dat genoemd wordt is Beschonkenen buiten Voorschoten van Jan Steen. Als locatie wordt genoemd de overkant van de Vliet, de Oostvlietweg, en wel het trekvlietbruggetje over de Weegsloot. Vanaf de Vlietlandbrug is dat ongeveer 1 km. Er is een afbeelding van het schilderij opgenomen en er wordt iets over het leven van Jan Steen verteld, maar op het schilderij wordt verder niet ingegaan. Als werkelijke locatie in de zin van de plaats waar Jan Steen heeft zitten schetsen is dit punt weinig waarschijnlijk. Je kon de toren toen van daaraf waarschijnlijk wel zien – nu ligt de bebouwing van de wijk Bijdorp ertussen –, maar van heel veraf. Hoe veraf kun je vaststellen als je de route verder volgt langs de Oostvlietweg; dan kun je de toren op een paar plekken zien. Bovendien ligt de Vliet ertussen. Niet de locatie van het schilderij dus, wel een fraai beginpunt van deze fietsroute. ■



⁴ Marijke Reinsma, Voorschoten tussen 1200 en 1400 Een ambacht in het graafschap Holland, Leiden 2016, p. 93-96; p. 107, 108. Vgl. Jan H.M. Sloof, Als de linden konden spreken, Voorschoten 2008, De Dorpskerk, p. 23-32.

Zo zag de kerk er vanaf eind 16^e eeuw tot 1742 uit. Foto van een sepiatekening door A. de Haan, 1725. Erfgoed Leiden en Omstreken.

⁵ www.duivenvoorde.nl/media/3519/kunstfietsroute-duivenvoorde.pdf.

Van bezienswaardigheid tot lucratieve handel

Voorschoten kende eind 19^e eeuw een florerende bloembollencultuur. De in het voorjaar kleurrijke bollenvelden strekten zich uit over de gehele lengte van de gemeente, van de huidige Mozartlaan tot aan de Horstlaan. Langs die route stonden ook de fraaie woonhuizen van de bollenboeren. Zij leefden doorgaans in goede welstand en waren regelmatig in de gemeenteraad en standsorganisaties vertegenwoordigd.

Door Jan Sloof

Bezienswaardigheid

Het is bekend dat zeelieden ook aan wal wat wilden verdienen en daarom bloembollen uit 'het oosten' meenamen om die te verkopen aan welgestelde bewoners van buitenplaatsen.¹ In Voorschoten verwachten we die dan op kasteel Duivenvoorde, de buitenplaatsen Berbice en Stadwijk.

Bloembollenveld bij Klein Langenhorst omstreeks 1900. Het huis werd bewoond door bollenkweker J.P. Schmal. Locatie: ten noorden van de apotheek, Leidseweg 66.



¹ Informatie van de heer Johan van Scheepen, bibliothecaris van de K.A.V.B.

Het Leidsch Dagblad van 12 juli 1867 bevestigt deze veronderstelling. De correspondent uit Voorschoten schreef toen dat bij de tuinman/warmoezenier Hendrik Gerritsen op de buitenplaats Stadwijk een lelie, genaamd *Lilium Giganteum*, in bloei stond. De plant was 1.70 meter hoog en had een dikke stengel van bijna acht centimeter middellijn. De bloemkelken waren wit en gaven een aangename zoete geur. Deze soort zou zeer zeldzaam zijn en het was de moeite waard deze te bezichtigen.

Voorzichtige start ten zuiden van de Rijn

In de Zuid-Hollandse gemeenten boven de Rijn was vanaf het midden van de negentiende eeuw al sprake van een gestage groei van de bloembollencultuur. Maar ook in de zuidelijk gelegen dorpen zoals Katwijk, Valkenburg, Wassenaar, Voorschoten, Veur en in het Westland begon men met de bollenteelt.² Onder auspiciën van de in 1847 opgerichte Hollandsche Maatschappij van Landbouw werd in Voorschoten in 1858 en 1862 een tentoonstelling gehouden van vee, werktuigen en bloemen. In de verslagen daarvan worden bloembollen nog niet vermeld, maar vanaf 1869 begonnen in Voorschoten tuinlieden van buitenplaatsen,

² Jaarlijkse Verslagen gedaan door Gedeputeerde Staten van Holland aan de Staten van Holland.



Veurseweg in 1924 met op de voorgrond de nieuw aangelegde trambaan. Links de werkschuur (sorteren, tellen, verpakken) van bollenkwekers Eggink. Daarnaast het in 1923 gebouwde huis bewoond door Jan Eggink. Het volgende huis werd bewoond door bollenkweker P.J. Ingenhoes van Schaik. Thans in nieuwe vorm onderdeel van supermarkt Hoogvliet.

groente- en bloemenkwekers en winkeliers voorzichtig en kleinschalig met het telen van bloembollen.

Groei

Langzaam groeide hun aantal, maar met nog kleine kwekerijen; in 1875 was in totaal nog maar één hectare in gebruik als bollengrond. De bollen werden vanwege hun hoge prijs nog niet in grote hoeveelheden verkocht. Het aanleggen van borders of plantsoenen vol bloembollen was nog niet in de mode en zou ook te duur zijn. In 1875 werd in Voorschoten de eerste bloembollenveiling gehouden, waarbij voornamelijk lelies en tulpen werden verhandeld, alles met een goede opbrengst.

In vrijwel geen ander deel van Nederland werden zo veel lelies gekweekt als in Voorschoten.

De plaatselijke kwekers hadden dus een monopoliepositie, zij konden zelf hun prijzen vaststellen en maakten flinke winsten.³

Ook het jaarverslag van de provincie over 1880 vermeldt dat in Voorschoten voornamelijk Japanse lelies en tulpen werden gekweekt. Inmiddels waren kwekers ook begonnen met het telen van krokussen, spirea's, lelietjes-van-dalen, sneeuwkllokjes en een weinig hyacinten. In 1883 was het aantal kwekerijen in Voorschoten gegroeid tot zeventien en rond de eeuwwisseling waren er meer dan 35. De kapitaalkrachtige ondernemers namen vervolgens de kleine bedrijven over.

³ J.E. Aerts-van Buren, Voorschoten in bloei De ontwikkeling van de bloembollencultuur in Voorschoten. Doctoraalscriptie aan de Rijksuniversiteit Leiden, 1983.



Dienstwoning van Stadwijk, waar midden 19e eeuw H. Gerritsen woonde. Hij was tuinman en tevens groente- en bloemenkweker op die buitenplaats. De groente- en (snij)bloementuin lag op de plaats waar in 1918 het Vernèdepark werd gerealiseerd. Bij de buitenplaats zelf stonden exotische planten en de eerste bloembollen.

Die grote ondernemers begonnen ook met de export van bollen naar het buitenland. De groei van het bollenareaal ging echter ten koste van weidegrond en van de aardappel- en bloementeel.

Risico's

De startende kweker ging een risicovol avontuur aan. Bloembollen waren duur in aanschaf en ook hier in Voorschoten werden ze regelmatig van het land gestolen. Nachtvorst en ziekten konden de oogst bederven. In 1912 werd het gebied Voorschoten en Veur getroffen door een onbekende ziekte onder de lelies en de gehele oogst ging verloren. Verscheidene leliekwekers gingen failliet of keerden terug naar de bloemen- en groenteteelt. Later werd duidelijk dat de grond na het jarenlang telen van lelies volledig uitgeput was. De kwekers gingen over op meer variatie in het plantgoed door het zetten van tuinbonen, sperziebonen, wortelen et cetera. Omdelven was ook een oplossing; de grond drie spaden diep naar boven halen en wisselen met de uitgeputte grond. Ook de hoogte van het waterpeil luistert zeer nauw bij bloembollen. Eén centimeter te hoog

peil kan de oogst al flink bederven. Dat was nogal eens een probleem bij de bollenboeren boven de Rijn. Hun velden lagen voor het merendeel in polders. De afgegraven duingronden in Voorschoten lagen wat hoger en buiten de polders. Slechts enkele kwekers hadden hier hun land in een polder. De kapitaalkrachtige kwekers kochten in jaren van goede oogst stukken grond bij. Die zetten zij voorlopig vol bloembollen en in jaren dat de bollen weinig opbrachten verkochten zij stukjes grond aan aannemers voor de woningbouw. Na de oogst zaten de bollenschuren een periode vol kostbare bollen. Reden om de boel te verzekeren, veelal bij de zoon van zilversmid Parmentier. Hij was agent van de Haarlemse Brandverzekeringsmaatschappij.

Rijke bollenboeren

Over het algemeen kan gezegd worden dat de bollen veel geld opbrachten, vooral door de export. Behalve in de oorlogs- en crisisjaren ging de omzet in stijgende lijn. De grotere bollenbazen konden zich veroorloven een mooi huis te bouwen. In keuze van architecten werd gekeken naar de prachtige huizen in Sassenheim en

Lisse. De nog bestaande huizen, Leidseweg 53, Veurseweg 20, 22 en 81 zijn daar voorbeelden van. Het was toen mode om voor het huis, aan de weg, rode beuken te planten. Daar zijn er nog een paar van overgebleven langs de Veurseweg, bij de huizen 42-44 en 218-220.

Overkoepelend orgaan

In 1860 werd de Koninklijke Algemene Vereniging voor Bloembollencultuur (KAVB) opgericht. Het merendeel van de Voorschotense kwekers sloot zich al snel bij deze collectieve belangenbehartiger aan. Leden konden hier gebruik maken van de proef- en monstertuin, het registreren van cultivars en steun van het arbitragecollege. De kwekers van Voorschoten en Veur ressorteerden onder de Afdeling Oegstgeest en omgeving. Op 26 februari 1891 richtten de Voorschotense kwekers een eigen afdeling op. Voorschoten, Veur, Voorburg en het Westland vielen daar onder.

Chris Eggink werd voorzitter. Notaris D.K.J. Schoor trad toe als donateur. Hij had daar belang bij; de bollenkwekers waren voor hem goede klanten. Bollengrond bracht goed geld op. Postdirecteur H. A. Arntzenius en huisarts Dr. W.E.H. van der Horn van den Bos werden in 1893 ook donateur. Zij traden tegen vergoeding op bij de zogenaamde groene veilingen (de veilingen op het land).

De KAVB begon in 1890 met het uitgeven van een weekblad vol nuttige informatie en waarin het de leden-telers mogelijk werd gemaakt overtuigend goed aan te prijzen. Daar werd ook door Voorschotense kwekers goed gebruik van gemaakt.

Bloembollen wijken voor huizen, straten en pleinen

De bollencultuur bracht in Voorschoten veel werkgelegenheid. Maar de stijgende loonkosten na de Tweede Wereldoorlog leidden in de sector tot mechanisatie en schaalvergroting. Dat was in Voorschoten niet meer mogelijk. De in de zestiger jaren oprukkende woningbouw maakte definitief een einde aan deze bloeiende bedrijfstak door gebrek aan ruimte. Slechts het Laantje Van Eggink, een enkele bollenschuur,

vier mooie villa's en drie grote rode beukenbomen herinneren nog aan dit bloemrijke Voorschotense verleden. ■

Het bollenbedrijf

In de winter is er in het bollenbedrijf niet zo veel te doen. De bollen zijn gepoot en het is afwachten tot de eerste punten naar boven komen. Het is voor de bazen altijd een toer om het vaste personeel aan het werk te houden. De tijd wordt gevuld met het omdelven van akkers, onderhoud aan greppels en sloten, reparatie van kisten en manden en allerlei kleine klusjes. De krokussen laten zich het eerst zien, gevolgd door narcissen, tulpen en hyacinten. Als de bollen in bloei komen breekt een drukke tijd aan. Het gewas wordt gecontroleerd op zieke exemplaren en dwalingen (exemplaren van andere soorten).

Dan breekt ook de tijd aan dat de bloemen gekocht worden. Dit is om te voorkomen dat de bloemen zaad gaan schieten ten koste van het voedsel dat in de bol ligt opgeslagen. Het gaat de kweker juist om de bol. Het koppen voorkomt trouwens dat ziekten onder het gewas uitbreken. Na het koppen sterft het groen langzaam af en tegen de zomer worden de bollen gerooid en naar de schuur gebracht.

Extra ingeschakelde krachten helpen met schoonmaken, pellen, sorteren naar grootte en kwaliteit en inpakken voor verzending. Een deel van de bollen, waaronder veel van klein formaat wordt opgeslagen voor het planten in het najaar; de oogst voor het volgend seizoen.

Het land wordt geploegd en bemest en het poten kan weer beginnen. Met een afdekking van stro wordt dan het voorjaar weer afgewacht.

4 Kees Verwij, Noordwijks kruiden- en bollenteelt uitgave Boekhandel A.C. van der Meer te Noordwijk. Zonder datum van uitgave.

>>

Drie mannen hebben geschiedenis gemaakt in de bollenteelt: Hendrik Gerritsen en zijn zoon Jaap met de kweek van de trompetnarcis en halskraagnarcis en Chris Eggink die het vak van teler promootte en aan wie het Laantje van Eggink herinnert.

Hendrik en Jaap Gerritsen

Tuinman/warmoezenier Hendrik Gerritsen kwam omstreeks 1841 in dienst op de buitenplaats Stadwijk en bewoonde met zijn gezin de ernaast gelegen tuinmanswoning.⁵ In 1867 was bij hem al de fraaie lelie te bewonderen. Hendrik werd opgevolgd door zijn zoon Jacob. Deze kocht in 1884 voor een neef, die met de bollenteelt wilde beginnen, een stuk grond aan de Veurseweg bij de Rouwkooplaan. Nadat het land was aangekocht trok de neef zich echter terug. Toen besloot Jacob zelf de grond in gebruik te nemen. Hij begon met het telen van groenten, met als specialiteit postelein, en hij kweekte bloemen. Vooral de welriekende viooltjes deden het goed. Orders kwamen vanuit het gehele land. Toen de vraag terugliep, want de Biedermeiermode liep ten einde, schakelde hij, en met hem meerdere Voorschotense kwekers, over op lelies en lelietjes-van-dalen.



Narcis Orangery J. Gerritsen en Zoon, 1957.

narcis kreeg onder de naam trompetnarcis een grote faam over heel de wereld. Maar Gerritsen junior wilde wel terug naar die oude vorm en begon op een klein hoekje van vaders tuin de bollen te kruisen. Ook toen hij het bedrijf van vader had overgenomen ging het experimenteren door. Na vele jaren werk boekte hij resultaat en had hij de trompetnarcis weer naar de oervorm teruggebracht. In 1958 toonde hij de narcis op een tentoonstelling in Nantes en verwierf daarmee een medaille en een wandbord. Jaap Gerritsen ging verder met onderzoeken en ontwikkelde nog tientallen variëteiten.⁶

Zoon Jacob Albertus zette het bedrijf in 1910 voort. Hij leerde in de avonduren vreemde talen zodat hij zijn buitenlandse klanten beter te woord kon staan. Een goede aanpak, want zo nam hij naast de bestellingen uit eigen bedrijf ook die van collega's op en werd hij voor de bollenboeren in de regio meer en meer de contactpersoon voor de buitenlandse inkopers. In 1912 behaalde hij een succes met de door hem gekweekte trompetnarcis Olivier Cromwell.

Halskraagnarcis

In 1935 nam Jacobus Pieter (Jaap) Gerritsen het bedrijf over. Als jongeman had Jaap al veel belangstelling voor bolgewassen. Zo vond hij op een veld een gelige narcis die geen trompet- of cupvorm had, maar een soort halskraag. De bloem leek op de wilde narcis die een hart heeft dat tegen de dekbladen is gevouwen. In de afgelopen honderd jaar was het juist de trots van de kwekers geweest dit hart los van die schutbladen naar voren te brengen en de aldus met moeite gekweekte



Bollenveld op het land van Eggink langs de Papelaan. Voorschoten voor 1940: boomrijke wegen en bollenvelden.

Christoffel Eggink

De op 4 april 1857 in Dubbeldam geboren Christoffel Eggink ging al op jonge leeftijd bij zijn vader werken als tuinman. Christoffel senior was hovenier en tuinontwerper. Tijdens zijn schoolopleiding werkte Chris junior bij een bloemenhandel in Gouda. Hij leerde Voorschoten kennen vanwege de bezorging van een grafkrans bij de familie Pompe van Meerdervoort op Klein Roucoop. Hij zag dat er langs de Papelaan een mooi stuk geestgrond te koop werd aangeboden en kocht dat. Het leek hem een goede plek om voor zichzelf te beginnen. Op paardenmarkttag 28 juli 1881 liet hij zich bij burgemeester Treub aan huis inschrijven in de Burgerlijke Stand.⁷ Chris ging wonen in een van de op zijn land staande huisjes en begon met de teelt van bloembollen en Maartse viooltjes (Viola Odorata). Hij gaf zijn bedrijf de naam Viola. Acht jaar later kwam daar de teelt van lelietjes-van-dalen bij.

Na enige decennia wist Eggink de kweek van de lelietjes zo tot volmaaktheid te brengen dat ze zelfs konden worden geëxporteerd. Ook werden ze door personeel en later door de kinderen Eggink bij bosjes van 25 stuks met de tram bij de Haagse bloemenwinkels bezorgd. In 1910 namen de zonen Chris en Jan de zaak over en veranderde de naam in: Gebr. Eggink. Willem bleef bij vader Chris onder de naam: C. Eggink & Zoon. Later kwamen alle zonen weer bij vader terug in het bedrijf en gingen ze verder onder de naam: N.V. Gebr. Eggink. In 1923 lieten ze de bedrijfsgebouwen aan de Veurseweg moderniseren. In 1960 werd gestopt met de teelt van bloembollen, waarvan de tulp Lucky Strike een van de bekendste soorten was. De bedrijfsvoering werd sindsdien voortgezet met de afbroei van lelietjes-van-dalen. In 1987 moest het bedrijf wijken voor woningbouw en sindsdien is het in Sassenheim gevestigd.⁸ De familie Eggink was en is in het vakgebied toonaangevend en actief in het promoten van het vak. Zij bekleedde diverse bestuursfuncties bij de Koninklijke Algemene Vereeniging voor Bloembollencultuur. Je komt hen overal in de vakliteratuur tegen.

⁵ Erfgoed Leiden en Omstreken, kranten. Hendrik Gerritsen (Oosterbeek 09.02.1812) warmoezenier en bloemist.

⁶ Lees verder bij: Loes de Keuning, Spraakmakende Voorschotenaren Voorschoten, 2019 pagina 37-46.

⁷ Nieuw Archief Voorschoten inv.nr 531a folio 109.

⁸ Bron: Gemeentearchief Voorschoten en eggink.convallaria@wxs.nl te Sassenheim.

Henk Wijckerheld Bisdom: een parel van een man



Henk Wijckerheld Bisdom in Oud Woelwijck.

In 2021 bestaat de Vereniging tot Behoud van Oud, Groen en Leefbaar Voorschoten vijftig jaar. De 94-jarige Henk Wijckerheld Bisdom heeft het perspectief van onze vereniging enorm verbreed vanuit liefde voor de geschiedenis van Voorschoten.

Door Henny van der Klis en Marijke Reinsma

Oud, Groen en Leefbaar is niet de enige vereniging waar u zich voor heeft ingezet, ook het Museum Voorschoten en Oud-Woelwijck hebben lang mogen genieten van uw inzet. Waar kwam die belangstelling voor geschiedenis vandaan?

Op de HBS in Haarlem had ik een heel goede leraar geschiedenis. Ook een goede biologie-leraar trouwens. Daardoor wordt je belangstelling

gestimuleerd. Ik ging toen vaak kamperen met een vriendengroep en dan planten determineren met een Flora. Mijn liefde voor Voorschoten ontwaakte toen Greet, mijn vrouw, en ik op de Blauwe tram stonden te wachten nadat we hier een huis hadden bezichtigd. Toen ik de Voorstraat inliep en de lindenbomen zag, was ik op slag verliefd op het dorpsbeeld.

Van oorsprong ben ik een technaut. Vernieuwen en ontwikkelen is altijd een belangrijke drijfveer geweest. Na de HTS werktuigbouw ben ik gaan werken in de luchttechniek (airco), toen was dat nog iets nieuws. Ik begon bij Van Swaay in Den Haag. Het aantrekkelijke voor mij was dat dit bedrijf zelf installaties ontwierp. Ik begon in 1949 op de tekenkamer om ervaring op te doen en later werd ik verantwoordelijk voor allerlei projecten op de ontwerpafdeling.

Airconditioning werd toen bijna alleen toegepast in industriële installaties zoals in de textiel-industrie, die met name in Twente en Brabant zat. In het begin van de 50-er jaren begon AKU in Emmen nylon te maken (Enkalon) en ze hadden airco nodig. Ik moest vaak naar Emmen. Het is nu moeilijk voor te stellen maar daar deed ik ruim 4 uur over met de trein. Eerst van Den Haag naar Zwolle en dan nog met een stoomtrein boemelen naar Emmen. Mijn carrière verliep voorspoedig, ik werd opgenomen in de directie van Van Swaaij dat later werd opgenomen in International Muller. In de jaren '70 werd ik directeur van een specifiek onderdeel van dit concern gericht op systeem-ontwikkeling voor alternatieve energie.

Pas na mijn (vroeg)pensioen, in 1987, ben ik actief geworden in lokale verenigingen. Toen ik werkte had ik daar helemaal geen tijd voor.

OGL kwam toevallig op mijn pad. De naam was toen nog Stichting tot behoud van Oud Groen en Leefbaar Voorschoten. En 'Leefbaar' had toen nog niet de politieke connotatie die het later kreeg. Ik was donateur en besloot eens naar een jaarvergadering met als thema 'ontwikkeling' te gaan. Het was in het Wapen van Voorschoten. Er waren 10 mensen aanwezig waarvan 6 bestuurs-leden. In die vergadering opperde ik enige ideeën en er werd me meteen gevraagd die op een A4-tje te zetten. Het werd een notitie van 4 pagina's: 'Een nieuwe koers voor de stichting OGL'. Ik heb de notitie nog steeds.

In de beginjaren uitte de stichting alleen maar bezwaren. De gemeente baalde daarvan. Ik vond dat we onze doelstelling, behoud van het oude, het groene en de leefbaarheid in Voorschoten, op een andere manier moest bereiken. Van bezwaren maken naar activiteiten ontwikkelen.

Tegelijkertijd waren er zorgen over de achterban. In 1988 waren er maar 85 begunstigers. Blijkbaar sprak onze stichting de burgers niet erg aan. Ik wilde een breder draagvlak creëren en de belangstelling van de bewoners wekken door excursies en lezingen te organiseren en artikelen te schrijven. Hiermee stimuleer je de belangstelling voor onze historische gebouwen en het rijke erfgoed.



Een jonge(re) Henk Wijckerheld op de ladder voor een goed doel.

We zijn het nieuwe beleid actief gaan uitventen via het Leidsch Dagblad, een persconferentie, folders. Dat werkte wel. We streefden naar 1000 donateurs, zo'n 10% van de woningen. Dat hebben we niet gehaald maar het aantal leden groeide toen wel snel.

>>

Naast bekendheid bij de burgers wilden we als volwaardige gesprekspartners door de gemeente worden geaccepteerd om inbreng te hebben over bouw- of sloopplannen die het historisch karakter van ons dorp zouden aantasten.

Het is altijd moeilijk om de balans te vinden tussen enerzijds behoud van wat ons dorp aantrekkelijk maakt en anderzijds de tijd stil willen zetten. Daar worstelt ons bestuur ook nu nog mee. Je wilt niet overal tegen zijn.

Hoe ging u daarmee om?

We wilden als vereniging ook zeker niet op alles springen. OGL maakte alleen bezwaar bij kwesties van algemeen belang. Er zijn ook veranderingen die specifiek omwonenden raken, maar OGL beschouwde bezwaar maken dan als een taak van de omwonenden. OGL had wel een mening en gaf advies. Ons uitgangspunt was ook om zo veel mogelijk gebruik te maken van de deskundigheid in het dorp en niet alles als vereniging zelf te willen doen. We voerden dus eigenlijk een 2-sporenbeleid: activeren van bewoners én acties tegen plannen die de omgeving zouden aantasten.

Later vormde een aantal leden die affiniteit hadden met ruimtelijke ordening en groen de planologiecommissie. Helaas was de gemeente eind jaren 80 niet in staat een toekomstvisie te ontwikkelen. Bijvoorbeeld over hoe het verkeer de komende 40 jaar door Voorschoten moest gaan. Er is ooit een plan geweest in de tweede helft van de jaren 90 om een ringweg langs het spoor naar Leiden te realiseren, maar de gemeente was daar op tegen. Het gevolg is dat alle verkeer zich nu door de Veurseweg/ Leidseweg moet wurmen en er veel sluipverkeer is ontstaan.

De activiteiten zijn vaak de reden om lid te worden van OGLV. Hoe kwamen jullie aan de ideeën en de mensen om het te organiseren? Jan Sloof was de eerste die ons jaarlijkse programma van activiteiten vulde met twee wandelingen door het oude centrum over de geschiedenis van Voorschoten. Verder werden wandel- en fietsroutes ontwikkeld. Er is ook een bomenroute gemaakt, bij veel van de bomen die nog leven staan naambordjes. Ook hierin benutten we vooral de kennis om ons heen.

Aan vrijwilligers hadden we nooit een tekort. In die tijd werkten vrouwen nog niet zo veel buitenshuis, dus er was ook een groter reservoir aan vrijwilligers. Ik benaderde mensen altijd persoonlijk, het werkt altijd veel beter als je een band met mensen opbouwt.

Open Monumentendag is al jarenlang het kroonjuweel van de activiteiten die OGLV organiseert. U heeft die dag 20 jaar lang georganiseerd. Waar kwam dat concept eigenlijk vandaan?

Het concept Open Monumentendag (OMD) is in 1987 overgewaaid uit Frankrijk. Het Rijk wilde de aandacht voor monumenten tot ontwikkeling brengen en had aan alle gemeenten een voorstel gestuurd om een lokale OMD te organiseren. Dit bericht had het gemeentehuis van Voorschoten wel bereikt, maar de cultuurambtenaar was toen erg druk met de BKR (Beeldende Kunst Regeling) en had het idee vooralsnog opgeborgen in een bureau. Burgemeester Cannegieter zag het wel zitten en vroeg in augustus 1987 aan mij of OGL het wilde organiseren. In september 1987 werd de eerste OMD in Voorschoten georganiseerd door OGL, met drie opengestelde monumenten: het Ambachts- en Baljuwhuis, Koopmans Welvaren en Ter Wadding.

In november werd er geëvalueerd en burgemeester Cannegieter vroeg of OGL deze gemeentelijke taak zou willen blijven organiseren. OGLV ontving daarvoor circa fl. 2500,- om de kosten te dekken. Het landelijk comité OMD organiseerde eenmaal per jaar een bijeenkomst waar je ideeën kon opdoen. In de loop der jaren werden er landelijke thema's bedacht. Daar hielden we ons zo veel mogelijk aan, soms een beetje met de haren erbij gesleept. We hebben jaren boekjes gemaakt over de thema's, maar dan gericht op Voorschoten.

OGLV is een vergrijzende vereniging en het is heel moeilijk om de jeugd betrekken. De scholen hebben al van alles op hun bordje gekregen en voor kinderen is er al zo veel vertier en afleiding. Hoe ging dat in uw tijd?

Het is belangrijk de jeugd te informeren over het behoud van monumenten en aandacht te vragen voor de geschiedenis van het dorp. Ik ben begonnen met rondleidingen op Duivenvoorde voor de leerlingen van groep 8 te



Bij de scholen langs

organiseren. De kinderen kregen een rondleiding in Duivenvoorde waar ze de geschiedenis van het kasteel te horen kregen. De meest geïnteresseerde kinderen vervulden later een rol als kindergids op OMD. Ze vertelden dan zelf aan het publiek over de gebruiken en gewoonten in andere tijden. Inmiddels hebben ruim 30 jaar lang kinderen via de basisscholen Duivenvoorde bezocht en rondleidingen in Duivenvoorde en het AB-huis gegeven.

Men wist u wel te vinden toen OGL zo succesvol werd. Er kwam een echt museum in ons dorp. Hoe kwam dat zo?

Trudo Bosch wilde in 1995 een 'oudheidskamer' oprichten, die term werd toen nog gebruikt voor een eenvoudig lokaal museum. Ik adviseerde hem om dat binnen het kader van OGL te doen. De eerste jaren bestonden uit verkenning en het idee uitdragen. Ik had OGL na drie zittings-termijnen van drie jaar inmiddels verlaten en kon mijn aandacht weer op iets nieuws richten.

In 2003 werd 'Historisch Museum Voorschoten' officieel opgericht. Toen bleek dat niemand de kar wilde trekken heb ik me beschikbaar gesteld als voorzitter. De eerste activiteiten waren het vormen van een bestuur en de uitwerking van een voorlopig programma van tentoonstellingen. Dat lukte aardig.

We hadden een mooi team. Kees Groos, die destijds woonde in het rariteitenwinkeltje in de Voorstraat, was conservator bij museum Boerhaave. Hij wilde wel in het bestuur samen met dorpshistoricus Jan Sloof en Corrie Huguenin, Jan Veltman en Trudo Bosch. Trudo's hulp was erg belangrijk bij het maken van de eerste tentoonstellingen gebaseerd op de thema's van Open Monumentendag. Jan Sloof heeft een mooie tentoonstelling gemaakt over Hoogheemraadschap Rijnland met prachtige waterschapskaarten en Jan Veltman over de Koninklijke Marine en het Marine Opkomst Centrum (MOC) hier in Voorschoten.

>>

Maar een museum zonder eigen pand is niets. Dus ik ging op verkenning naar huisvestingsmogelijkheden. Van de gemeente kregen we een klein hoekje op de zolder van het AB-huis toebedeeld, maar dat was zo klein dat we het hebben afgewezen.

Omdat Berbice op zich al museumwaardig is en voldoende ruimte zou kunnen bieden, besloot ik op bezoek te gaan bij Juffrouw Begeer. Ik werd ontvangen in de salon. Die was enigszins uitgewoond, de bekleding van de bank waarop ik zat was gescheurd. Helaas was een museum in Berbice in strijd met haar ideeën. Ze had toen al bedacht dat zij Berbice in een stichting zou onderbrengen en wilde dat Berbice bewoond zou blijven.

op: een *gentleman's agreement*. Leen koopt een pand en Henk zorgt dat daar een museum in komt. Jan van Leeuwen, de directeur van Hoogvliet Beheer, kende Voorschoten goed en had er lucht van gekregen dat de ijzer/gereedschapswinkel in de Voorstraat ermee op zou houden. En dit pand heeft Hoogvliet Beheer in 2005 gekocht.

Het pand was erg verouderd. De brandweer had zijn bedenkingen ten aanzien van de brandveiligheid van het voorste gedeelte. Maar Museum Voorschoten mocht alvast het achterste deel van de parterre gebruiken en hoefde, tot de voorgenomen verbouwing klaar zou zijn, geen huur te betalen. Dat was een mooie start. We hebben toen zelf de parterre geschikt gemaakt als voorlopig museum.



September 2020: nog altijd suppoost in het museum. Foto Henny van der Klis.

Toevallig las ik in een Economenblad een interview met Leen Hoogvliet. Daaruit bleek dat hij een vastgoedmaatschappij Hoogvliet Beheer had en bezig was met een cultureel plan in Alphen a/d Rijn. Hij had ook al de oude watertoren in Hazerswoude Rijndijk prachtig tot kantoor verbouwd. Kortom, ik naar Leen Hoogvliet en dat leverde een mooi resultaat

Het verbouwplan van Hoogvliet Beheer was groots. Het gebouw zou twee maal zo lang worden en er zou een verdieping bovenop komen. Ik had daar wel twijfels bij omdat ik me afvroeg hoe we dat allemaal gevuld zouden krijgen. Na veel discussie met Hoogvliet Beheer heeft de gemeente het plan afgekeurd en ging de hele uitbreiding niet door. Het bleef lange tijd stil.

Er waren veel spelers betrokken bij de realisatie. Het stimuleringsfonds van de Rabobank had een prachtig bedrag voor de inrichting toegezegd onder de voorwaarde dat aan een aantal mitsen moest worden voldaan. Een van die mitsen was dat de Voorschotense Kunstkring (VKK) ook in het gebouw kon exposeren. De onderhandelingen met de VKK over het gezamenlijk gebruik van het gebouw gingen nogal stroef. Daarbij kwam dat het stimuleringsfonds pas wilde uitbetalen als zowel de verbouwing als de samenwerking met de VKK geregeld waren. Wij moesten schaken op 4 borden. Want ook de gemeente was er bij betrokken. Uiteindelijk is met de VKK afgesproken dat zij twee keer per jaar een expositie zouden inrichten. Daarmee was de impasse doorbroken en heeft Hoogvliet Beheer het bestaande pand laten herinrichten en het stimuleringsfonds het nieuwe interieur bekostigd. Dit alles heeft geduurd tot medio 2013. In mei 2014 werd het geheel vernieuwde Museum Voorschoten geopend door burgemeester Staatsen.

U mag eigenlijk wel dé geestelijk vader van de canon van Voorschoten genoemd worden. Want tegelijkertijd was u bezig met Oud Woelwijck?

Inderdaad. Louise de Lang, eigenaar van Oud Woelwijck, had haar creatieve activiteiten ondergebracht in een stichting en vroeg mij in 1987 of ik in het bestuur wilde. Louise was een bijzondere vrouw en ik kon me goed vinden in haar ideeën. In die tijd werd de boerderij bedreigd door de bouwplannen voor de wijk Starrenburg. Bij de aanleg van Starrenburg zou de Essenlaan worden gebruikt als een ontsluitingsweg. Louise de Lang en ik hebben daar bezwaar tegen gemaakt omdat de boerderij daardoor schade zou oplopen. Door een advies van een hoogleraar uit Delft konden we dat goed onderbouwen. Gelukkig heeft de gemeenteraad een voorgestelde wijziging in het plan aangenomen waardoor dit is voorkomen.

Louise wist goed wat ze wilde. Ze had in haar testament geregeld dat na haar overlijden haar vermogen in een beheerstichting zouden worden ondergebracht zodat de creatieve activiteiten die zij zo belangrijk vond ook na haar overlijden (in 1993) door kunnen gaan. Dat is de Louise de Lang-van Schaik Stichting geworden.

U bent een echte parel van Voorschoten!!!

Gelukkig heeft u ook daadwerkelijk De Parel van Voorschoten ontvangen. Uw inzet is wel gezien en gewaardeerd.

Inderdaad, en zelfs twee keer. Maar dat berust volgens mij op een vergissing. De eerste keer dat ik de Parel ontving was bij de opening van Museum Voorschoten in 2006. Ik kreeg die uit handen van burgemeester Wilma Verver voor mijn inzet voor Oud Woelwijck, voor OGL, voor Open Monumentendag en voor het Museum Voorschoten.

Ik kreeg de Parel in 2014 opnieuw van Jeroen Staatsen waarbij ongeveer dezelfde wapenfeiten werden vermeld. Waarschijnlijk had men bij de gemeente niet in de gaten gehad dat ik al een keer een parel had gehad.

De Cultuurprijs van Voorschoten – die nu niet meer bestaat – werd eveneens twee keer uitgereikt. In 2003 aan mij persoonlijk, en in 2012 kreeg het Museum Voorschoten als organisatie de Cultuurprijs van Voorschoten.

Voorschoten is vanzelfsprekend veranderd sinds 1957, toen Greet en u hier kwamen wonen. En ontwikkelingen gaan door. Wat zou u Voorschoten toewensen op het gebied van ons cultureel erfgoed?

Ik heb bewondering voor de eigenaren van soms eeuwenoud erfgoed die uit liefde voor hun bezit en met vooruitziende blik hun eigendom hebben ondergebracht in een stichting om zo te voorzien in een nieuwe publieksvriendelijke bestemming en daardoor tevens in hernieuwde draagkracht voor het onderhoud. Denk aan Duivenvoorde, Berbice, Oud Woelwijck. Maar ook aan menig ander waardevol gebouw dat door particulieren prachtig is gerestaureerd. Mede daardoor is Voorschoten zo'n prachtig dorp gebleven.

Als ik het wat breder trek naar het culturele leven in het algemeen in Voorschoten zie je ook hier veel burgerinitiatieven op velerlei gebieden. Die vormen een zeer belangrijk deel van ons culturele leven. Ik zou graag willen dat de Gemeente die burgerinitiatieven veel meer koestert. ■

>>

Louise de Lang-van Schaik en Oud Woelwijck

Aan de Essenlaan 3, 5 en 7 is Creativiteitscentrum Boerderij Oud Woelwijck gevestigd, in een historische boerderij. In 1951 kocht Louise de Lang-van Schaik de boerderij. In de jaren 60 maakte zij een eerste begin met wat zou uitgroeien tot een centrum van creativiteit. Wat is dat voor een boerderij en vooral: wie was Louise de Lang-van Schaik?

Door Marijke Reinsma

Met veel dank aan Henk Wijckerheld Bisdom, die me op het idee voor dit artikel bracht en me aan heel veel informatie heeft geholpen.

Namen

Oud Woelwijck, een van oorsprong 16^e-eeuwse boerderij, ligt aan de Essenlaan, een zijstraat aan de oostkant van de Veurseweg. Bijna recht tegenover de Essenlaan ligt aan de westkant van de Veurseweg de Woelwijklaan, met op nummer 11 eveneens een van oorsprong



Boerderij Oud Woelwijck, Essenlaan 3.
Foto Marijke Reinsma.

16^e-eeuwse boerderij. Er staat geen naam op, ook niet aan de andere kant, de Douw van der Kraplaan. De naam van deze boerderij is Woelwijk en die naam heeft hij in ieder geval sinds 1738.¹ En dan heeft er in de 17^e en 18^e eeuw heeft ter hoogte van de Hoflaan aan de Vliet ook nog een boerderij Woelwijk gestaan. Op de eerste kadastrale kaart, van 1832, komt die niet meer voor. Het was het buitenverblijf van Petrus Scriverius, ofwel Peter Schrijver, een ook nu nog bekende historicus en dichter (1576-1660), bevriend met o.a. Hugo de Groot en Vondel. Hij woonde in Leiden en ontving zijn literaire vrienden op Woelwijk.²

Nu was de naam Woelwijk voor een boerderij niet ongevoel. In Voorburg staat aan het Oost-einde 193 een boerderij met herenhuis met die naam.³ De naam komt ook voor in bijv. Tietjerk in Friesland en in Groningen in Hoogezand-Sappemeer, voor 18^e-eeuwse boerderijen.⁴ De naam Woelwijk zegt iets over de voorgeschiedenis, althans als de naam bewust gekozen is en niet een fantasienaam is. 'Woel' komt van woelen, grond woelen, een vorm van bodembewerking, bijv. afgraven of openbreken, 'wijk' betekent toevluchtsoord.

- ¹ De boerderij is eigendom van de Vereniging Hendrick de Keyser. Op www.hendrickdekeyser.nl vindt men enige historische bijzonderheden.
- ² K. ter Laan, Letterkundig Woordenboek voor Noord en Zuid, Den Haag, Djakarta 1952, geraadpleegd via www.dbnl.nl, lemma Scriverius.
- ³ Boerderijboek Historische Vereniging Voorburg FINAL.qxd, geraadpleegd via www.historischeverenigingvoorburg.nl
- ⁴ Vgl. www.buitenplaatseninederland.nl.

Maar twee boerderijen met dezelfde naam uit dezelfde tijd vlak bij elkaar? Vreemd.

Namen van boerderijen, of huizen, zijn niet onveranderlijk. De eigenaar kan ze wijzigen. Dat is ook gebeurd met de naam van de boerderij die nu Oud Woelwijck heet. De naam daarvan was Suydersigt. Na 1850 is de naam veranderd in Woelwyk.⁵ Waarom dat gebeurde, was niet na te gaan. In een transportakte uit 1933 is sprake van de 'bouwmanwoning', ofwel boerderij, 'genaamd Woelwyk, met erf, tuin en een gedeelte laan'. In de transportakte van Louise de Lang-van Schaik uit 1951 wordt geen naam meer genoemd, daarin is de omschrijving 'drie huizen met erven, tuinen en laan'.⁶ Van een boerderij is dan al lang geen sprake meer, twee huizen, de nrs. 5 en 7, waren verhuurd. En dan duikt opeens in 1968 de naam Oud Woelwijck op en wel als naam van de stichting waarin Louise de Lang de creatieve activiteiten onderbracht – meer daarover hieronder. Daarmee werd kennelijk bewust teruggesproken op de geschiedenis. Louise de Lang wist dat de boerderij vroeger 'Woelwyk' heette: ze had van de notaris ook de transportakte uit 1933 met daarin de naam 'Woelwyk' toegestuurd gekregen. Waarom werd het 'Oud Woelwijck'? Waarschijnlijk om aldus een onderscheid aan te brengen met de naam van de nabij gelegen boerderij Woelwijk, ook toen al gelegen aan de Woelwijklaan. 'Oud' mogelijk als een verwijzing naar de vroegere naam. En de archaïserende spelling met ck? Om de naam authentieker te maken?

De boerderij Oud Woelwijck

In het deel van de boerderij dat evenwijdig aan de Essenlaan staat bevindt zich een kelder waarvan aangenomen wordt dat die van middeleeuwse oorsprong is. Daarboven heeft waarschijnlijk een

- ⁵ Robert van Lit en Carla Scheffer, Boerenerfgoed Het boerderijenboek van Voorschoten en Wassenaar, Hollandse Rading 2006, p. 163.
- ⁶ Akte van 9 juli 1951, opgemaakt door notaris P.F.D. de Valk te Den Haag.

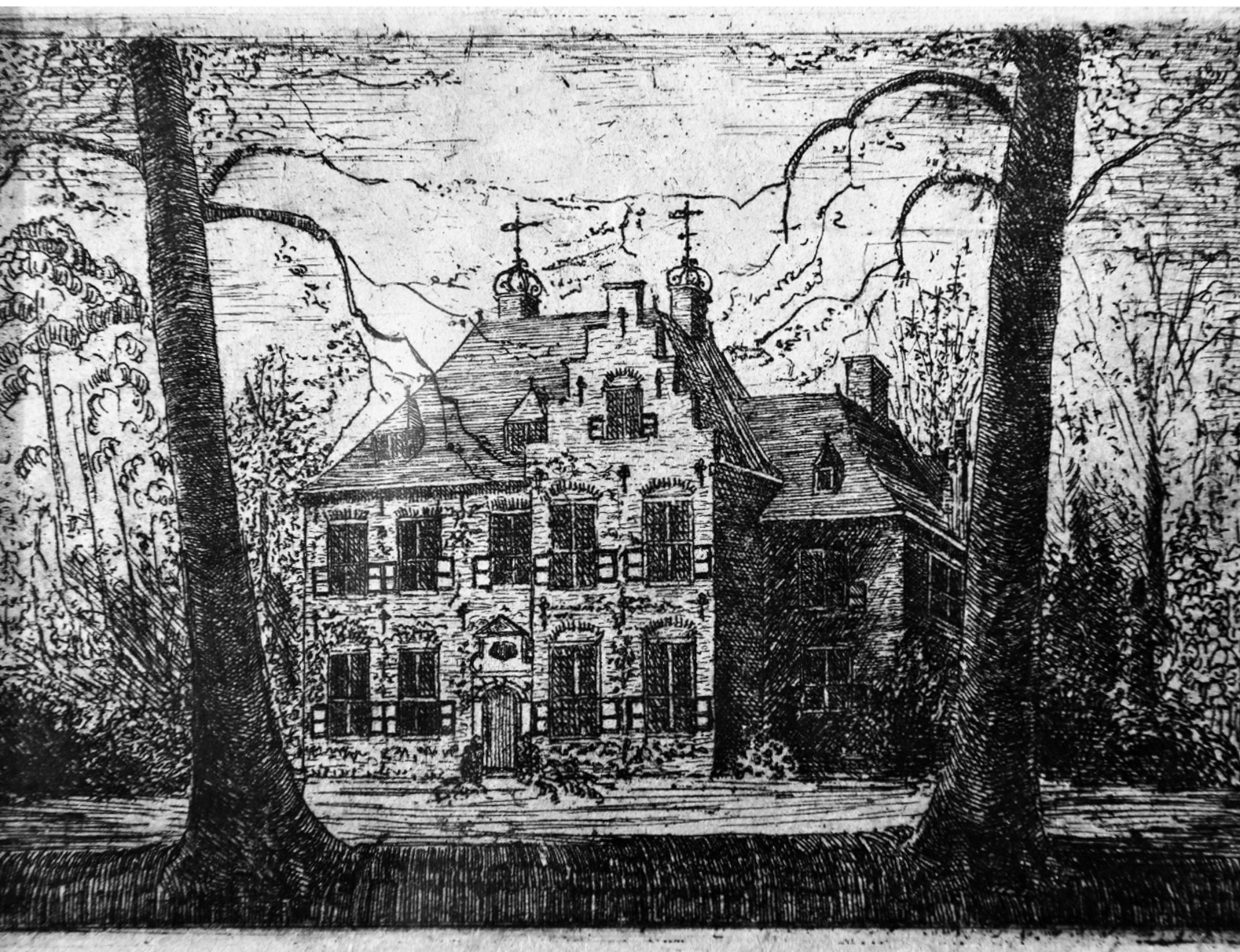


Het echtpaar de Lang-van Schaik in 1955. Foto beschikbaar gesteld door de kleindochter van Ernst de Lang, Els van Roosmalen-Mann.

woontoren gestaan of in ieder geval is daar een stenen vertrek geweest. Dit wordt afgeleid uit de grootte van de kelder en de dikte van de muren en uit enkele schaarse bouwsporen. Op de resten van die woontoren is in de 16^e eeuw een woonhuis gebouwd. Haaks op dit woonhuis is in de 17^e eeuw een zogenaamde langhuisboerderij gebouwd.

Al in de 17^e eeuw groeide Suydersigt uit tot een buitenverblijf voor Leidse en Utrechtse families. Geboerd werd er ook, er hoorde veel grond bij Suydersigt, 22 hectare, aan de oostkant lag de grens bij de Vliet. Begin 17^e eeuw werd een stal

>>



Louise de Lang-van Schaik, Villa Schakenburg. Foto René Zoetemelk.

gebouwd en in het begin van de 18^e eeuw kwam er een karnmolenhuis voor de melkverwerking; dat staat er nog steeds, maar het is opnieuw opgebouwd. Er waren boomgaarden en een moestuin en er werd gehooïd. De boerderij verloor begin 20^e eeuw haar functie en werd toen verbouwd tot twee woningen; later werden dat er drie.⁷ Toen Louise de Lang het pand in 1951 kocht ging het blijkens de transportakte om ruim 24 are, dus om veel minder grond. De grens lag niet meer bij de Vliet.

Na de dood van haar man in 1960 begon Louise de Lang met cursussen, waartoe aanpassingen van het gebouw plaatsvonden. Eind jaren 80

dreigde er groot gevaar. In het bestemmingsplan voor Starrenburg I was de Essenlaan aangewezen als een ontsluitingsweg voor de nieuwe wijk. Niet alleen zou het landelijk karakter aangetast worden, wat nu juist iets authentieks gaf aan deze oude boerderij, maar het vele verkeer zou ook wel eens gevaarlijk kunnen zijn voor de fundering en de gebouwen. Het is niet doorgeslagen. Louise de Lang, toen al hoogbejaard, 85, heeft zich, gesteund door burens, met kracht en met succes verzet.⁸ Je kunt de Essenlaan in met een auto, maar het is geen doorgaande weg. Na de dood van Louise de Lang in 1993 heeft een ingrijpende

⁸ Creativiteitscentrum Boerderij Oud Woelwijck De visie van Louise de Lang-van Schaik, Leiden z.j. (2000), p. 27, 28.

⁷ Boerderijenboek Voorschoten en Wassenaar, p. 161, 162.

verbouwing en restauratie plaats gevonden en in 1999 een renovatie.

Oud Woelwijck is een rijksmonument, maar wel eentje waarover de Rijksdienst voor de Monumentenzorg een beetje zuinig opmerkt: nogal verbouwd.⁹ In de loop van vele jaren zijn vele bouwsporen en historische elementen verloren gegaan. Maar van buiten ziet het pand er nog altijd schitterend uit.

Louise van Schaik

Louise van Schaik werd op 4 november 1900 in Delft geboren. Ze had één oudere broer, Henri (Marie Louis, 1899) en twee jongere zusters, Maria ('Minnie') (1902) en Carolina Theodora Ernestine ('Er') (1905). Louise werd Wies genoemd. Hieronder zal de naam Louise aangehouden worden. Haar vader, Robertus Henricus van Schaik (1863-1942) kwam uit een familie die al enige generaties lang in Delft woonde, haar moeder, Carolina Theodora Dobbelman (1876-1964) kwam uit Rotterdam. Daar trouwden ze ook in 1898.¹⁰ De ouders van Louise waren gegoed, haar vader was directeur van een tabaksfabriek in Rotterdam, de N.V. v.h. Louis Dobbelmann. En ze geloofden in goed onderwijs voor hun kinderen. Alle kinderen gingen naar het gymnasium.

De keuze van het gymnasium is interessant. Het gymnasium was voortgekomen uit de vroegere Latijnse school en was in het begin van de 20^e eeuw de enige vooropleiding die zonder meer toegang tot de universiteit gaf. Daarnaast had je in die tijd ook de Hogere Burgerschool (HBS) en voor meisjes de Middelbare Meisjesschool (MMS). Met de MMS kon je niet zoveel, met de HBS wel. De HBS was in 1863 door Thorbecke ingevoerd. Hij had vastgesteld dat handel en industrie behoefte hadden aan beter opgeleide krachten. Die hoefden niet wetenschappelijk gevormd te zijn, het ging om een brede praktische vorming. Het was bepaald niet Thorbeckes bedoeling de standenmaatschappij te doorbreken: de HBS was bedoeld voor de middenklasse, je kon met het einddiploma een aantal niet-universitaire

⁹ www.rijksmonumenten.nl/monumenten/alle-rijksmonumenten/voorschoten.

¹⁰ www.stadsarchiefdelft.nl.

technische en handelsopleidingen volgen, maar je kon er niet mee naar de universiteit. Voor de 'hogere stand' bleef het gymnasium bedoeld, dat toelating tot de universiteit gaf. Je kon overigens met HBS wel een enkele universitaire studie, bijv. geneeskunde, volgen, als je een aanvullend examen Latijn deed. De 'hogere stand' keek natuurlijk een beetje neer op de HBS en omgekeerd vond de middenklasse het gymnasium elitair. Maar de HBS was een groot succes en een geduchte concurrent voor het gymnasium. In de loop der jaren werd de



Louise de Lang-van Schaik, Kinderportret. Foto René Zoetemelk

eis van gymnasium als vooropleiding voor een universitaire studie steeds verder losgelaten, het eerste voor de studies van wis- en natuurkunde en geneeskunde in 1917. Het schooltype HBS is bij de onderwijshervorming van 1968, de Mammoetwet, gesneuveld.¹¹

¹¹ www.historischnieuwsblad.nl/de-andere-schoolstrijd.

In Delft was ook een HBS, maar de kinderen van Schaik gingen dus naar het gymnasium, het Stedelijk Gymnasium. Voor meisjes was dat zeker in die tijd allesbehalve vanzelfsprekend. Heel lang waren het middelbare en ook het universitaire onderwijs niet eens toegankelijk voor meisjes, maar daar was aan het eind van de 19^e eeuw verandering in gekomen. In 1910, net voor Louise naar het gymnasium ging, gingen er in Nederland 611 meisjes naar het gymnasium en 2239 naar de HBS.

Na hun eindexamen gingen alle kinderen een universitaire studie volgen. Dat was voor meisjes in die tijd al helemaal niet gebruikelijk. Ze gingen allemaal naar Leiden. Henri, de oudere broer van Louise, schreef zich in bij de faculteit Rechtsgeleerdheid, Louise bij Wis- en Natuurkunde, waar zij biologie ging lopen. Minnie werd onder die naam ingeschreven bij Rechtsgeleerdheid en Er bij Letteren, onder haar officiële voornamen.¹² Louise moest haar studie echter al na een jaar, in 1919, afbreken. Ze ging met een vriendin mee naar Zwitserland als gezelschapsdame.

Na terugkeer in Nederland pakte zij de biologie-studie niet weer op. In 1927 schreef zij zich in bij de Academie voor Beeldende Kunsten in Den Haag, toen nog zonder het predicaat Koninklijke. Die opleiding heeft zij ook afgemaakt. In de jaren 30 was zij als kunstschilder werkzaam in Den Haag, waar ze een deel van het atelier van de schilder Leonid Sologoub (1884-1956) huurde. Zij leerde toen ook haar latere echtgenoot kennen, Ernst de Lang (1880-1960), directeur van de Haagse krant Het Vaderland. Hij toonde al in 1932 belangstelling door haar bloemen te sturen. Later volgden boeken en gedichten. Louise van haar kant stuurde brieven, etsen en tekeningen. Na 1941 moest ze tijdelijk stoppen met schilderen omdat ze niet aan verf kon komen. Zij woonde in die tijd bij haar ouders, die inmiddels naar Wassenaar verhuisd waren, naar Villa Schakenburg¹³, gebouwd in 1923, aan de Raadhuislaan 1. 'Villa' is tegenwoordig een enigszins rekbaar begrip. Villa Schakenburg was

een heel groot pand met een kleine 6000 m² grond. Het bestaat nog steeds en is een Rijks-monument.

Louise de Lang-van Schaik

In 1944 trouwde Louise met Ernst de Lang. Hij was 20 jaar ouder en twee keer eerder getrouwd geweest, en gescheiden. Geen van beide families was erg ingenomen met het voor-genomen huwelijk, vooral vanwege het grote leeftijdsverschil. Maar het werd een heel gelukkig huwelijk.

In 1951 kocht Louise de Lang-van Schaik, zoals ze zich na haar huwelijk noemde, zoals te doen gebruikelijk, drie huizen aan de Essenlaan, de nummers 3, 5 en 7. Als je naar de transportakte kijkt, vraag je je af hoe Louise de gang van zaken bij de eigendomsoverdracht ervaren heeft. Zij en haar man waren 'buiten elke gemeenschap van goederen' getrouwd, zij kocht het huis, dat op haar naam kwam te staan. Maar door haar huwelijk was zij handelingsonbekwaam geworden én de handelingsonbekwaamheid van de gehuwde vrouw werd pas in 1957 opgeheven. Dus werd zij 'ten deze bijgestaan en gemachtigd door haar echtgenoot' en was die ook aanwezig bij de notaris, 'volgens zijn verklaring ten deze handelende tot bijstand en machtiging zijner genoemde echtgenote'. Maar misschien is dit teveel met de ogen van nu bekeken en heeft Louise haar schouders opgehaald of zelfs dat niet.

In 1952 gingen ze er wonen. Samen met haar man pakte ze de tuin aan, een groot werk, want die was groot en een wildernis. Manshoge brandnetels, hop en dode bomen. Het werd na verloop van tijd een prachtige tuin.

Louise en haar man hadden sinds hun huwelijk in Wassenaar gewoond bij Louises moeder in het huis aan de Raadhuislaan 1. Daar had ze in de tuin een schildersatelier staan. Toen het echtpaar naar de Essenlaan verhuisde, werd het atelier in de tuin daar opnieuw opgebouwd. Louise schilderde vooral portretten en soms landschappen. Voor landschappen trok zij er met de ezel op uit, de portretten werden in het atelier gemaakt, vaak van mensen uit de directe omgeving. Haar man heeft ze in de jaren 50 heel vaak geschilderd.

Ook kinderen uit de buurt werden geportretteerd. Om ze stil te laten zitten werden ze voorgelezen door haar man of door Tinie de Lange, haar hulp van jongsaf aan. Ze nam ook wel opdrachten voor portretten aan, maar heeft nooit geëxposeerd en ook nooit doelbewust verkocht.¹⁴ In Oud Woelwijck hangen veel van haar schilderijen, het museum Voorschoten bezit er twee. Prachtig werk.

Haar man had uit zijn eerste huwelijk twee dochters, Joan en Erna. Louise had een goede band met hen- ze waren zo'n vijftien jaar jonger. Ze kwamen vaak op bezoek, met hun kinderen. Louise was dol op kinderen, ze had ze graag zelf willen hebben. Ook de kinderen uit de buurt waren altijd welkom. Nog altijd kun je in Oud Woelwijck op verschillende plaatsen de grappige pitriet kinderarmstoeltjes zien staan.

De boerderij was ook een soort cultureel centrum. Er werden verteluurtjes georganiseerd voor kinderen uit de buurt, het Voorschotense Kamerorkest repeteerde er elke week, de Remonstrantse Gemeente in Voorschoten kwam er bij elkaar, er werden toneelrepetities gehouden.¹⁵

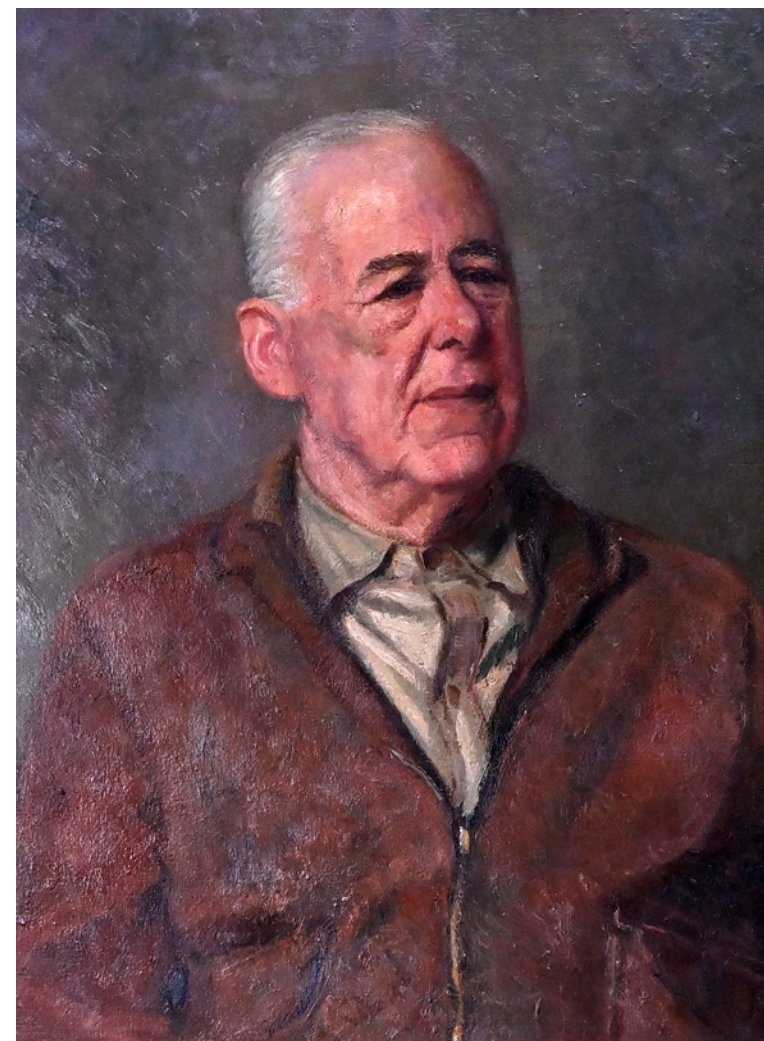
1960

In 1960 overleed Ernst de Lang, 80 jaar oud. Zijn dochters Joan en Erna wilden Louise een cadeau geven als blijk van waardering voor de verzorging van hun vader. Het werd een potten-bakkersdraaischijf. Daar keek ze nogal van op, maar ze vond wel dat ze er iets mee moest. Ze was intussen 60. Ze ging cursussen volgen in Leiden en schafte een oven aan. Een paar jaar later ging ze zelf cursussen pottenbakken geven. En nog weer later kwam ze op het idee om de boerderij om te vormen tot een creatief centrum. Er werd verbouwd, er kwamen steeds meer cursussen bij.

Maar geen cursus schilderen. Zij vond dat schilderen een ambacht was dat je alleen van professionals kon leren op een kunstacademie. Nu had zij zelf een opleiding aan de kunst-academie gevolgd, maar schilderles geven, nee.

¹⁴ Creativiteitscentrum, p. 15, 16.

¹⁵ Creativiteitscentrum, p. 10; p. 23.



Louise de Lang-van Schaik, Portret van haar man Ernst de Lang. Foto René Zoetemelk.

Zij had namelijk helemaal geen hoge dunk van haar eigen werk. Dat verklaart ook waarom ze niet exposeerde en in beginsel niet verkocht. In Oud Woelwijck staat een aantal prachtige, grote, portretten in houtskool die zij in haar eerste jaar aan de kunstacademie gemaakt heeft. Ze vond het niks en heeft ze een keer opgerold bij de vuilnis gezet, waar Tinie de Lange ze weer weggehaald heeft.

Na verloop van tijd gaf Louise de Lang zelf geen les meer en zorgde ze ook niet meer voor koffie en zelfgebakken cake en koekjes zoals ze altijd gedaan had. Sommige cursussen werden overgenomen door Tinie de Lange, die na vele jaren helemaal was ingevoerd. Louise richtte zich vooral op de organisatie en het bestuur.¹⁶

¹⁶ Creativiteitscentrum, p. 18; p. 23; p. 31.



Een van de houtskoolportretten die de maakster bij de vuilnis gezet had.
Foto René Zoetemelk.

De visie van Louise de Lang-van Schaik

Louise de Lang-van Schaik was een begaafde, veelzijdige, creatieve, ondernemende vrouw, dat is wel duidelijk. Het opzetten van creatieve activiteiten was nog weer iets nieuws om aan te pakken, maar was de nieuwheid de enige reden waarom zij met de activiteiten begon en ze voortzette en uitbouwde?

Hierboven is, zoals uit de voetnoten blijkt, soms gebruik gemaakt van een boekje dat als ondertitel heeft: De visie van Louise de Lang-van Schaik. Dat is een boekje dat in 2000 is uitgebracht als een hommage aan Louise de Lang-van Schaik na de renovatie van de boerderij in 1999. Het zijn schetsen, geschreven door mensen die nauw bij haar betrokken zijn geweest. Uit dit boekje wordt duidelijk dat zij ook door idealisme gedreven werd. Toen zij het werken met de pottenbakkersdraaischijf onder

de knie had begon zij met klei te werken met vrouwen uit de buurt. En met de vrouwen die het niet zo op kleien begrepen hadden ging ze spinnen en wol verven en weven, nadat ze zich eerst zelf die vaardigheden, weer in Leiden, eigen had gemaakt. Zij vond dat vrouwen in de jaren 60 te vaak te eenzijdig bezig waren- het huishouden, de kinderen, dat was het wel. Creatief bezig zijn verruimt het gezichtsveld. Je krijgt er zelf-vertrouwen van en zelfkennis. Het leven krijgt een andere dimensie.

Gaandeweg kwamen er meer creatieve activiteiten en meer cursussen, en niet meer alleen voor vrouwen. In 1968 werd de Stichting Oud Woelwijck opgericht waarin de activiteiten werden ondergebracht. In 1984 stelde Louise de Lang een testament op waarin werd neergelegd dat het grootste deel van haar vermogen nagelaten zou worden aan de na haar dood op te richten Louise de Lang-van Schaik Stichting. Aldus stelde ze zeker dat na haar dood de activiteiten op de oude voet voortgezet konden worden. Ze overleed in 1993. De Louise de lang-van Schaik Stichting is in 1994 opgericht en heeft o.a. als doel om als steunfonds te dienen voor de Stichting Oud Woelwijck. De belangrijkste doelstelling is te vinden in de statuten van beide stichtingen: 'Het stimuleren van activiteiten op geestelijk, cultureel en sociaal terrein, alles gericht op de ontplooiing van het eigen initiatief, en de expressiemogelijkheden van de mens'. De twee stichtingen bestaan nog steeds en de Stichting Oud Woelwijck is nog steeds belast met de organisatie en de uitvoering van de creatieve activiteiten. Er is een ruim aanbod.¹⁷ Aldus leven de visie en de idealen van Louise de Lang-van Schaik voort. ■

¹⁷ Zie www.oudwoelwijck.nl

De weldaet der scholen

Lager onderwijs in Voorschoten vanaf de Reformatie tot de Franse tijd

De kerk is eeuwenlang de voornaamste drijfkracht van het onderwijs geweest. Tijdens de Reformatie begreep men goed de betekenis van het onderwijs om de 'ware' leer bij te brengen. Hoe verliep dat proces in Voorschoten?

Door Wim van den Eijkel

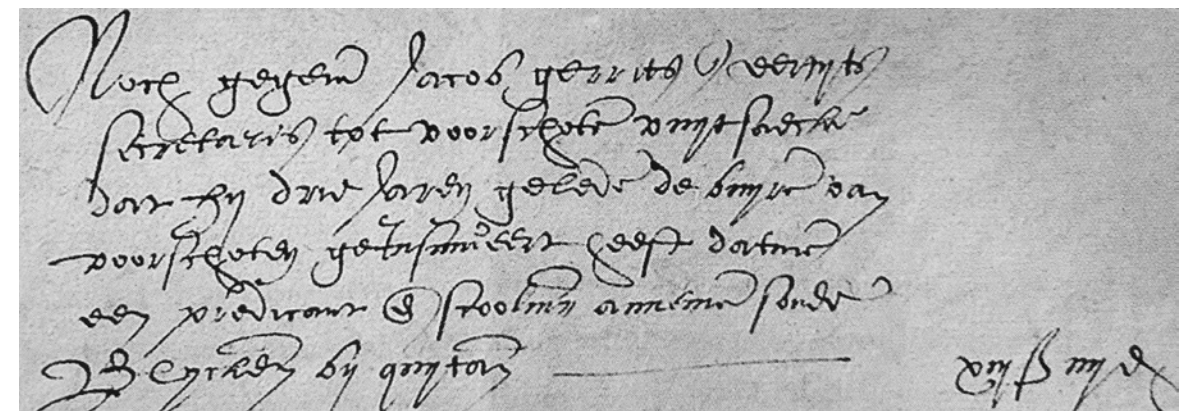
De omslag naar de calvinistische leer in het onderwijs in Voorschoten

Dit verhaal begint met Jacob Gerritszoon, die in 1572 als katholieke koster en schoolmeester een belangrijke positie had in het Voorschoten van voor de Reformatie. Hij had een dubbelfunctie, hetgeen in die tijd op het platteland gebruikelijk was. Bovendien had hij een functie als secretaris en was daardoor nauw betrokken bij het bestuur van het dorp. Maar toen de Reformatie in 1572 ook in Voorschoten op gang kwam werd mét de kerk ook de school hervormd. De schoolmeesters moesten voortaan de jeugd onderwijzen in de geest van het nieuwe geloof en zich niet bezondigen aan 'paaps' onderricht. Misschien dat

Jacob Gerritszoon in Voorschoten bleef omdat hij hier ook secretaris was, maar vanaf 1575 veranderde zijn werkomgeving.

De inwoners van Voorschoten volgden het gangbare patroon van het platteland: de overgrote meerderheid bleef katholiek. Toch besloot Jacob Gerritszoon te vertrekken. Niet alleen omdat het ambt van schoolmeester matig werd betaald, ook ontbrak het hem aan tijd om op een verantwoorde manier onderwijs te geven. Om te beginnen was de baan van secretaris een tijdrovende functie want hij was 'ieders klerk'. De administratie van het ambacht, vooral het opstellen en kopiëren in schrift van de 'gaerboecken' (belastinglijsten), het voeren van

Kerkrekening van 1579. Gemeente Archief Wassenaar Voorschoten OAV, Inv. 510, fol. 15. 'Buren' waren destijds meestal vermogende boeren.



Transcriptie: Noch gegeven Jacob Gerritszoon, eertyds secretaris tot Voorschoten, uiyt saecke daar hy drie jaren geleden de buyren van Voorschoten geinsinueert heeft datmen een predikant en schoolmr. annemen soude.

>>

de uitgaande correspondentie en het schrijven van processen verbaal, bracht veel werk met zich mee. Vervolgens bleven zijn kerkelijke bezigheden niet beperkt tot de functie van koster, hij stelde ook jaarlijks in drievoud de kerkrekening op schrift. Dit verklaart dat hij slechts tussen de bedrijven door in het schoollokaal, een ruimte in zijn kosterwoning, de jeugd van Voorschoten het lezen, zingen en eventueel het schrijven kon bijbrengen.

Deze werkdruk, naast het feit dat hij als rooms katholiek niets moest hebben van het nieuwe geloof¹, kan verklaren dat er in de kerkrekening van 1579 een bedrag voorkomt dat aan hem is betaald (in 1576) omdat hij de belangrijkste inwoners van Voorschoten had aangespoord om zowel een predikant als een schoolmeester aan te nemen.

In de eerste periode van de Reformatie, van 1572 tot 1590, had ook Voorschoten te kampen met het probleem dat hervormde gemeenten op het platteland van Holland moeilijk aan een predikant konden komen. Dit betekende dat de post van koster-schoolmeester vaak vacant was.

Maar in 1579 stelden de kerkmeesters ene Gerrit Janszoon aan als de eerste koster en schoolmeester van het nieuwe geloof. Ook hij moet een druk bezet man zijn geweest. Naast het lesgeven vervulde hij als koster, om zijn ‘gagie’ (salaris) aan te vullen, verschillende andere taken zoals het bezemen van de kerk, het schuren van de kroonluchter. Tevens luidde hij de klok, niet alleen dagelijks om elf uur maar ook bij begrafenissen en bij ontij. Hij smeerde het torenuurwerk en delfde de graven. Gerrit, die als een van de weinigen in het dorp het schrijven machtig was, liet zich de lucratieve post van secretaris niet ontgaan.

Als onderwijzer moest hij ‘in de jonge tedere jeucht allengskens de waere riligien planten’.² Dat onderwijs moet er bij ingeschoten zijn want bij

zijn drukke werkzaamheden beschouwde hij zijn taak als schoolmeester als sluitpost. Jarenlang aarzelden de kerkmeesters om hem te ontslaan als koster-schoolmeester omdat hij dan ten laste zou komen van de Diaconie, maar in 1589 was hun geduld op.

Toen ontving Gerrit Janszoon van de kerkmeesters een ‘acte van opzegghinghe’. Hij had in de bijna tien jaar dat hij schoolmeester was ‘de joncheijt niet geïnstrueert’, waarmee hij de ‘acte van aanstelling niet [had] geobserveert’. Bovendien misbruikte hij zijn positie als secretaris door ‘cooren te haelen bij de buyren’ (wij noemen dit nu knevelarij) en kreeg het daardoor ook met het ambachts(dorps)bestuur aan de stok. De baljuw overhandigde hem een schriftelijk bevel om met dergelijke praktijken te stoppen.³ Gerrit Janszoon was echter niet huiverig voor een juridisch steekspel, zodat de kerkmeesters nog niet van hem af waren. Hij traineerde het ontslag: hij zou tot midden 1590 weigeren de sleutels van de kosterwoning af te geven aan zijn opvolger. Uiteindelijk togen drie kerkmeester in juni 1590 naar mr. Jacobus de Jonge in Den Haag. Die beheerde de inkomsten uit de leengoederen van de familie Van Wassenaer waartoe ook Voorschoten behoorde en uit die gelden werd destijds een deel van het salaris van de schoolmeester betaald. Omdat de kerkmeesters van Gerrit af wilden, besloten zij hem een vertrekpremie aan te bieden en vroegen aan De Jonge of hij hieraan mee wilde betalen. De Jonge ging akkoord maar uiteindelijk moest er een deurwaarder aan te pas komen om van Gerrit de sleutels los te krijgen. En zo vertrok Gerrit Janszoon met een mooie vergoeding naar Rotterdam.

Door deze ervaringen waren de kerkmeesters en de schout tot de conclusie gekomen dat een koster-schoolmeester in elk geval niet de baan van secretaris er bij moest nemen, wilde hij ook nog op een goede manier de jeugd kunnen onderwijzen. Daarom werd eind 1589 Adriaan Gerritszoon benoemd tot secretaris van Voorschoten.

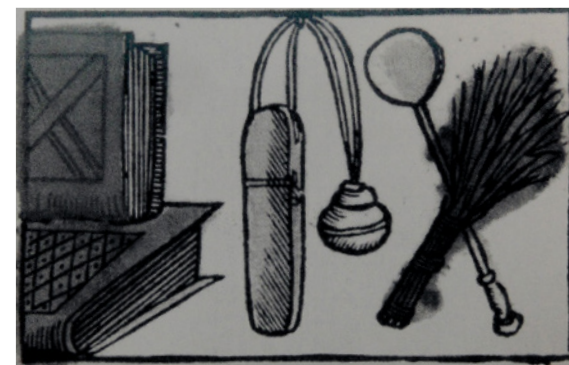
De nieuwe schoolmeester werd Pieter Pieters-

³ OAV, inv. nr 510 kerkrekening 1589 fol. 22v en kerkrekening 1590 bijlage

zoon. Hij had nu de ruimte om zich te wijden aan de ‘weldaet der scholen’: het onderwijs in de geest van het nieuwe geloof. Hij zou als koster en schoolmeester ruim dertig jaar naar tevredenheid functioneren.

Tucht

Onderwijs aan de jeugd in de calvinistische leer zorgde voor problemen: sommige schoolmeesters bleven rooms en weken uit. Daarnaast ontbrak het aan goede vervangers. Begrijpelijk, want een opleiding tot schoolmeester bestond nog niet.⁴ Een schoolmeester in West Friesland, Dirck Adriaensz. Valcooch, was verontrust over de onbekwaamheid van zijn collega’s en over het lage peil van het onderwijs. Daarom kwam

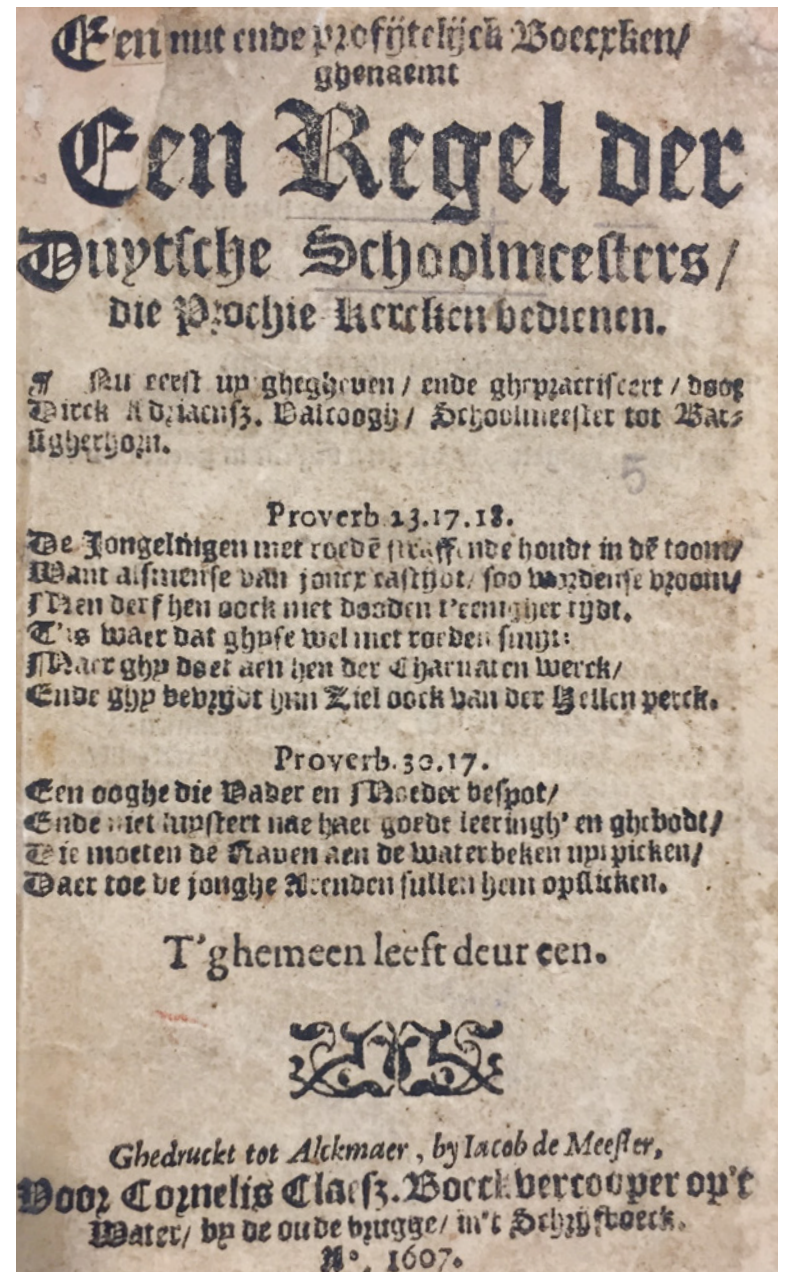


De attributen van een schoolmeester in de 16^e en 17^e eeuw. Naast boeken de plak en de roe.

hij in 1591 met een handboekje getiteld ‘Den Regel der Duytsche schoolmeesters’ om de ‘onwetende en plumpe schoolmeester’ het vak bij te brengen. De Nederduytsche school was tot aan de Franse tijd de benaming voor die vorm van lager onderwijs waar, in tegenstelling tot de Latijnse school, onderwijs werd gegeven in de Nederlandse (Nederduitse) taal. Vandaar dat de onderwijzers Duitse schoolmeesters heetten.

In 250 dichtregels stelde hij waaraan een schoolmeester moest voldoen. Allereerst moest hij van calvinistische gezindte zijn, wat betekende een sterk gevoel voor matigheid, onberispelijk in gedrag en zorgvuldigheid bij het doceren. Valcooch begaf zich ook op het terrein van de pedagogie. Ervan uitgaande dat de mens is geneigd tot alle kwaad, schonk Valcooch ruim aandacht aan het belang van

⁴ Boekholt, p. 18.



Omslag van het werk van Dirck Adriaansz. Valcooch, uitgave 1607. Geboorte en sterfjaar van Valcooch zijn onbekend. Hij was schoolmeester in een dorpje in Noord-Holland.

tucht. Om de doelmatigheid van zijn onderwijs te bevorderen had de schoolmeester de vrijheid leerlingen te straffen, een exclusieve en noodzakelijke bevoegdheid waarmee de ouders zich niet hadden te bemoeien. Om dit gezag te effectueren beschikte hij over benodigdheden als ‘een fraeye handtplacke en wackere (ferme) roede van wilghen tacke’. Hier moest de schoolmeester wel met beleid weten om te gaan. Vandaar dat Valcooch meende dat voor het ambt van schoolmeester een zekere mate van zelfbeheersing een belangrijke karaktereigen-

>>

¹ A.N. Duynisveld pr., De R.K. parochie te Voorschoten, in: Voorschoten, Historische studien, p. 50.

² P. Th. F. M. Boekholt en E.P. de Booy, Geschiedenis van de school in Nederland vanaf de middeleeuwen tot aan de huidige tijd, Assen 1987, p. 18. Hierna Boekholt.

schap was. Een leerling die zijn les niet kende mocht niet tot bloedens toe met de plak worden geslagen. Een schoolmeester die zich niet kon beheersen werd aangeraden een ander vak te kiezen.⁵

Mogelijk heeft Pieter Pieterszoon in die dertig jaar de regels voor de schoolmeester uit het handboekje van Valcooch ter harte genomen.

schoollokaal zullen het er niet meer dan tachtig zijn geweest, wat aansluit bij het landelijk beeld destijds. Het vak van boer leerden ze van hun vader op de boerderij. Omdat het uitoefenen van een ambacht, bijvoorbeeld schoenmaker, vaak overging van vader op zoon, bleef het volgen van onderwijs verder achterwege.

Voorschoten was een uitgestrekt ambacht



Een schoollokaal voor 'basisonderwijs' midden 16e eeuw met een ezel, niet als schoolmeester, maar als leerling. Het onderschrift van de tekening is: Al reyst den esele ter scholen om leeren- Ist eenen esele. Hy en sal gheen peert weder keeren. Pieter Breughel de Oude (1525-1569), Pentekening 1556. Berlijn, Staatliche Museen der Stiftung Preussischer Kulturbesitz.

De Voorschotense dorpsschool

Rond 1600 was het gebruikelijk een kind een tijdje naar school te sturen, vanaf drie tot negen jaar, daarna konden ze aan het werk en zo bijdragen aan het gezinsinkomen.

Over het aantal kinderen dat hier in de 17^e en 18^e eeuw de dorpsschool bezocht, bestaan geen gegevens. Gezien de grootte van het

(gemeente). Kinderen wonend aan de Rijndijk en in de Zuidbuurt -richting Veur- zullen de school onregelmatig hebben bezocht. Een schooldag begon om zes of zeven uur 's morgens met gebed en duurde twee maal drie uur. Er bestond geen lesrooster want ieder werkte voor zichzelf en ging in eigen tempo verder met lezen of schrijven. Alle leeftijden zaten door elkaar en lieten zich een paar maal per dag overhoren door de schoolmeester. De oudere leerlingen hielpen de jongeren op weg. Dat dit zogenaamde hoofdelijk onderwijs in het lokaal de

nodige onrust met zich meebracht spreekt voor zich. De tere kinderziel was nog geen gangbaar concept in school en gezin. Er werd gestraft met de plak en de roede. Wie geregeld zijn les niet kende kreeg een bord omgehangen met 'de ezel' (domoor) en wie zich misdroeg werd opgesloten in een kast.

Het handhaven van orde beperkte zich voor de schoolmeester niet tot het schoollokaal. Tijdens de kerkdienst was zijn taak 'het stillen der honden ende kinderen in de kercke'. Het vervullen van de nederige dienst van hondenmepper gaf de sociale distantie tussen een schoolmeester en een predikant scherp weer.⁶

Weldaet voor de jeugd?

Het belangrijkste vak, naast lezen en schrijven, was godsdienst. Met de 'weldaet der scholen' bedoelden de hervormde predikanten het godsdienstonderwijs, dat voor elk kind bereikbaar moest zijn. Was de predikant de leraar der volwassenen, de schoolmeester was dat voor de jeugd.⁷ Hij liet de kinderen gebeden, psalmen en bijbelteksten van buiten leren. 's Zondags was hij aanwezig in de kerk, niet alleen als voorlezer en voorzanger, maar ook om te zien of de kinderen de antwoorden op catechisatievragen, die de zaterdag daarvoor op school waren geoefend, konden oplepelen.

Het leesonderwijs was doortrokken van geloof. Van het Onze Vader, Spreuken van Salomo tot de afstammingsreeks van Adam tot Jezus, dit alles fungeerde als lees oefeningen.⁸

Het mag de leesvaardigheid hebben bevorderd maar of dit ook gold voor de lust tot lezen, lijkt me twijfelachtig. Pas wanneer een kind vlot kon lezen, en dat duurde wel een jaar of drie, mocht het beginnen met schrijven. Dat werd gezien als een vorm van kunst waar je je brood mee kon verdienen. Daarom was het aanleren van een mooi handschrift heel belangrijk. Voor lezen en schrijven waren tarieven van hogerhand vastgesteld. Voor lezen 6 cent en voor schrijven 12 cent per week. Voor rekenen mocht de schoolmeester zelf een hoger lesgeld rekenen.

⁶ A. Th. van Deursen, Bavianen en Slijkgeuzen. Kerk en kerkvolk in de tijd van Maurits en Oldenbarnevelt, Franeker 2010, p. 186.

⁷ Van Deursen, Bavianen p. 186.

⁸ Idem.



De nieuwe kosterswoning met schoolhuis in 1640, schuin tegenover de Dorpskerk. Detail uit de kaart van Swemkoop van de tuinen van Poijntz.

Het rekenonderwijs was, net als het leren schrijven, zeker op de scholen op het platteland slechts voor een beperkte groep kinderen weggelegd.

Een nieuw schoolhuis

In 1639 had de kerk opdracht gegeven tot de bouw van een nieuwe kosterswoning-schoolhuis.⁹ Tussen 1615 en 1688 nam in het dorp het aantal huizen toe van 39 naar 87. Hiermee steeg ook het aantal inwoners en daarmee de kinderen in de schoolgaande leeftijd. De bestaande kosterswoning stond er al een eeuw en moest plaats maken voor een groter gebouw. Hiervoor werden de Leidse ambachtslieden aangetrokken, die kort daarvoor aan het Ambachtshuis hadden gewerkt. Het werd een fraaie woning, met tekenen van voornaamheid zoals schoorsteenmantels, een dak met geglazuurde pannen en een ommuurd erf. De schoolmeester bewoonde dus een prestigieus pand. Uit de kerkrekening van 1640 blijkt dat Cornelis Verhoorn hier toen koster en schoolmeester was. Frappant is dat Verhoorn pas 15 jaar later (in 1655) een verzoek richtte aan Arent VIII, Heer van Duivenvoorde, om een akte van aanstelling als schoolmeester. Die had hij kennelijk nooit eerder gekregen van Johan van Duivenvoorde. Cornelis kreeg alsnog de officiële aanstelling.

⁹ OAV, inv. nr 516, kerkrekening 1639, fol. 30v-31.



Thuinen, boomgaarden, laanen, bosch, erven en landerijen van mr Daniel Poijntz, baljuw en schout van de vrije heerlijkheden van Voorschoten en Veur gelegen nevens het dorp. Gemeten en gecarteerd door Leendert Swemkoop 26 juli 1731. Gemeente Archief Wassenaar Voorschoten, Verzameling De Ruyter, Inv. nr. 116. De gronden maakten vanaf 1730 deel uit van de buitenplaats Welgelegen van baljuw Daniel Poijntz.

In 1663 vroeg Cornelis Verhoorn in een brief aan Arent VIII¹⁰ of, gezien zijn ouderdom en 'onvoorzienne accidenten', zijn zoon Gijsbert het ambt van schoolmeester zou mogen waarnemen. Gijsbert was schoenmaker en had voordien als knecht en koetsier op Ter Lips gewerkt. Dus of hij echt gekwalificeerd was? Het is zeer aannemelijk dat Gijsbert bij deze aanstelling een kruiwagen heeft gehad. Zijn vroegere baas de heer van Ter Lips, Carel Oem van Wijngaerden, zal vast een goed woordje voor de pas getrouwde Gijsbert hebben gedaan. Zijn vader schreef ook dat zijn zoon zich graag wilde bekwamen in schrijven en rekenen tot het niveau vereist voor het ambt van schoolmeester. Ter dekking van dit plan suggereerde meester Cornelis hiervoor 'de oude penningen' te gebruiken en hij voegde een overzicht bij van zijn achterstallig salaris als schoolmeester over de jaren 1656-1660, waarbij het ging om een totaal

¹⁰ OAV 33, Stukken betreffende de aanstelling van schoolmeesters te Voorschoten en Veur, 1655-1665.

bedrag van fl 234,-. Het idee dringt zich op dat Verhoorn senior als schoolmeester kennelijk niet bepaald goed gefunctioneerd had. Gijsbert had de toestemming niet afgewacht en het onderwijs al deels voor zijn rekening genomen. Hij werd in 1668 benoemd tot koster en schoolmeester van Voorschoten.

Een landmeter als onderwijzer

In 1706 benoemde Jacob van Wassenaer, Heer van Duivenvoorde, Leendert Swemkoop tot schoolmeester. Daarmee zijn we terechtgekomen bij een onderwijzer die bij uitstek beschikte over de vereiste bekwaamheid. Leendert Jacobsz. Swemkoop (1671-1748) legde in de zomer van 1705 voor een commissie van het Hof van Holland met succes het examen voor landmeter af. Hij kon nu zijn diensten als landmeter aanbieden, maar hij koos, omdat hij vaardigheden als lezen, schrijven en rekenen goed beheerste, voor de functie van koster en schoolmeester.

Toch is het niet alleen zijn schoolmeesterschap

(Swemkoop was met 42 dienstjaren hier de langstzittende onderwijzer) die ons een blik gunt op het Voorschoten in de eerste helft van de 18^e eeuw.

We leren Swemkoop ook kennen door zijn gelegenheidspoëzie. In 1708 dichtte hij 'Heuchelyke overdenkinge', een lofzang over de verrichtingen van zijn broodheer Arent IX baron van Wassenaer van Duivenvoorde. Swemkoop kwam woorden te kort bij zijn lof op Arents belangrijke rol in de internationale diplomatie om het oprukkende katholicisme van Lodewijk XIV te keren. Dit gedicht neemt elke twijfel weg over Swemkoops calvinistische gezindheid, in die tijd een absolute voorwaarde voor het ambt van koster-schoolmeester.

Toen op initiatief van Arent IX in 1720 in de dorpskerk het orgel terugkwam na bijna 150 jaar, nam Swemkoop, nu in zijn hoedanigheid als koster, opnieuw de pen op, wat resulteerde in het gedicht 'De lofbazuin'. Hierin eerde hij de begaafde orgelbouwer Jacobus Zeemans.¹¹ Maar de betekenis van Swemkoop lag vooral in zijn bezigheid als cartograaf. Eigenaren van buitenplaatsen gaven hem opdracht hun

eigendom op te meten en te carteren (in te tekenen) met een fraai handschrift in prachtige kleuren op perkamenten kaarten. Voordat de afbraak van de buitenplaatsen rond 1750 op gang kwam, vervaardigde hij in de jaren 1728-1742 plattegronden van onder andere Duivenvoorde, Haaghwijk, Ter Lips en Roucoop. Zijn kaart van de tuinen van Poijntz van 1731 geeft een uniek beeld van de omgeving van de dorpskerk en de huidige Schoolstraat. Hierop staat het kostershuis en schoolhuis afgebeeld. Hij zal als schoolmeester goed hebben gefunctioneerd, want bij zijn overlijden in 1748 liet hij een goed bezochte school na, die kort daarna werd vergroot met een zijvleugel.

De eerste schoolwet

Met de Schoolwet van 1806 werd het lager onderwijs losgekoppeld van de Hervormde Kerk. De bijbel stond niet meer op de lijst van leermiddelen. De ontwerper van deze wet, Adrianus van de Ende, was predikant in Voorschoten. Met zijn schoolwet werd een modern stelsel van nationaal lager onderwijs met een algemeen christelijk karakter ingevoerd.¹² ■



Het schoolhuis en de Dorpskerk in de 18e eeuw. Links een uitsnede uit de kaart van Swemkoop van de tuinen van Poijntz. De huidige Schoolstraat gezien vanuit het oosten. Rechts Hendrik Tavenier, De kerk te Voorschoten, tekening 1784. Collectie Rijksmuseum. De huidige Schoolstraat gezien vanuit het noorden.

¹¹ H. J. Walvaart, Het orgel van de Dorpskerk, in: Voorschoten Historische studien, Den Haag 1970, p. 80-81.

¹² Boekholt, p. 99.

De rooms-katholieke schuurkerk in Voorschoten

Meer dan tweehonderd jaar lang mochten rooms-katholieken hun godsdienst niet in het openbaar belijden en moesten ze hun toevlucht nemen tot schuilerkerken. Ook in Voorschoten was er een schuilerkerk: een schuurkerk.

Door Huibert van Eyk

Inleiding

Het is tegenwoordig moeilijk voorstelbaar dat katholieke kerkgangers ruim twee eeuwen lang noodgedwongen op een verscholen plaats – een schuur, boerderij, kelder, pakhuis of zolder – voor hun kerkdiensten waren aangewezen. Toch gebeurde dit tussen ca. 1640 en ca. 1850 in Voorschoten en enkele honderden plaatsen verspreid over de hele Republiek der Nederlanden.¹ In het toenmalige katholieke bisdom Haarlem – dat ongeveer het huidige Noord- en Zuid-Holland omvatte – waren er tientallen van zulke schuur- en schuilerkerken. Ook in onze directe omgeving, zoals in Leiden (waar er in de 17^e eeuw enkele waren), Veur (in ca. 1645), Leidschendam (in 1645), Wassenaar (in 1654), Oegstgeest (in 1687) en elders.

Men spreekt van schuurkerken als het om verscholen kerken op het platteland gaat, maar, meer algemeen ook over schuilerkerken. Schuilerkerken verwijzen meestal naar verscholen kerken in steden. Behalve katholieken kenden ook lutheranen, remonstranten en doopsgezinden zulke kerken, omdat de toenmalige overheid in 1651 had bepaald dat overal de Nederduits Gereformeerde Kerk het enig toegelaten kerkgenootschap was. Verreweg de meeste

schuilerkerken waren echter katholiek. In Voorschoten was er maar één: een katholieke.

Aanloop tot de schuurkerk

Dat katholieken de wijk moesten nemen naar zulke kerkruimtes had verschillende oorzaken die met de sterke calvinisering van grote delen van Nederland te maken hadden. Dat was weer een reactie op de Spaanse bezetting van ons land én op de ernstige misstanden in de Rooms-Katholieke kerk van toen. In dit artikel vermeld ik enkele gebeurtenissen in onze directe omgeving, die de enorme maatschappelijke spanningen van toen weergeven.

Een dramatische gebeurtenis was de Beeldenstorm die op veel plaatsen woedde en in 1566 ook Voorschoten trof. De Heilige Laurentiuskerk (de huidige Dorpskerk), waar zo goed als iedereen in Voorschoten sinds jaar en dag ter kerke ging, werd ontheiligd door woedende vernielers waarbij onder meer de beelden van de H. Maria en de H. Laurentius werden vernietigd. De daders werden door het Spaanse bestuur kort daarna weliswaar gestraft, maar enige jaren later kondigde zich het Beleg van Leiden (1573-1574) aan: oorlog in en om Leiden. De aanloop daartoe moet voor vele boeren – de grote meerderheid van de Voorschotense bevolking – rampzalig zijn geweest. Het land rond het dorp werd immers door Leidenaren onder water

gezet om de opmars van de Spaanse troepen te verhinderen. Het duurde nog jaren na het Leids Ontzet (1574) voordat het door het brakke water onvruchtbare land weer gebruikt kon worden. Diverse boerderijen en huizen in Voorschoten hadden het moeten ontgelden voor en tijdens het Beleg. Grote delen van de dorpsbevolking zullen zijn vertrokken uit de ca. 100 woningen die Voorschoten toen telde, of waren verarmd.

Het calvinisme kondigde zich al in 1556 in Voorschoten aan met in de open ruimte gehouden hagepreken bij Huis Ter Wadding. De pastoor moest in 1574 het dorp zelfs ontvluchten. Ook de pastorie en de kerk waren onbruikbaar door vernieling door het Beleg. In 1581 werd Jacobus Baselis de eerste protestantse predikant in Voorschoten.² Een deel van het schip van de oude Laurentiuskerk werd in 1581 door de protestanten hersteld zodat zij hun diensten daar konden houden.

De Rooms-Katholieke kerk gaf zich niet gewonnen ondanks grote tegenwerking en onzekerheid. De kerkelijk organisatiestructuur in de Republiek werd sterk gewijzigd en kwam in 1622 onder rechtstreeks beheer van een vertegenwoordiger van het Vaticaan: een apostolisch vicaris. Nederland werd weer missiegebied voor de katholieke kerk. Priesters werden in het buitenland opgeleid. Na de Vrede van Munster (1648) was het aantal reguliere priesters in de Republiek, met zo'n 1,5 miljoen inwoners, zelfs sterk toegenomen. Een schatting spreekt van 140 regulieren en 300 seculieren³ in 1656. Gemiddeld zo'n veertig procent van de bevolking was katholiek gebleven of deels zelfs teruggekeerd tot de Rooms-Katholieke kerk.⁴

De jezuïetenorde was in die tijd voor de katholieken in Voorschoten van belang. Tussen 1611 en 1630 bezochten enkele jezuïeten als ambulante missionarissen vanuit Delft (en mogelijk ook Den Haag) Voorschotenaren: Lodewijk

² J.L. van der Gouw, De preekstoel van Voorschoten, in tijdschrift 'Historische Vereniging voor Zuid-Holland', april 1964, blz. 37.

³ 'Regulieren' zijn priesters die tot een kloosterorde behoren en een eigen overste hebben. 'Seculieren' zijn priesters die vallen onder het gezag van een bisschop.

⁴ Evelyn Verheggen, Volksdevotie rond Franciscus vanaf de Gouden Eeuw, in: 'Franciscus van Assisi', 2016, Zwolle, blz. 148-179.

Makeblijde (1564-1630), Theodorus Tack (1571-1629), Petrus Maillart (1585-1640) en Nicolaas Robijn kwamen er. Hun bezoeken waren kort, vooral 's nachts, clandestien en gingen met groot gevaar voor eigen persoon en enorme inzet gepaard.⁵ Ze dienden sacramenten toe en gaven geloofsonderricht vooral aan boerengezinnen in hun boerderijen. Maar zij richtten zich ook op katholiek gebleven bestuurders. De jezuïet Nicolaas Robijn bijvoorbeeld werd herhaaldelijk gesignaleerd op huize Duivenvoorde op bezoek bij de vrouw van Arent van Duivenvoorde (1528-1599), de bekende watergeus! De geërgerde Voorschotense dominee durfde daartegen niet doortastend op te treden.

En Hendrina van Duyvenvoorde van Wassenaar (1595-1658) – de dochter van niemand minder dan admiraal Johan van Duivenvoorde – bood de invloedrijke apostolisch vicaris Philippus Rovenius ruim 23 jaar (!) clandestien gastvrij onderdak in haar woning in Utrecht. Dat deed zij ook voor andere priesters. Rovenius werd in 1651 in haar woning heimelijk begraven.⁶ Vermoedelijk wilden de jezuïeten een eigen, vaste statie (wat later doorgaans een parochie werd genoemd) in Voorschoten oprichten. Er woonde bijv. al een jezuïet in het nabije Veur.⁷ Maar tot een eigen statie is het niet gekomen: de hogere kerkelijke overheid koos ervoor de statie te bemensen met een seculiere priester. Tussen regulieren en seculieren onderling en binnen de kerkelijke hiërarchie bestond duidelijk concurrentie.

Kort na de eerste jezuïeten werd Theodorus van Santen, een seculiere priester, van 1634-1636 belast met de zielzorg in Voorschoten. Hij ging er op huisbezoek maar bleef in Leiden wonen. In 1636, op bezoek in Voorschoten, werd hij ziek, naar Leiden gebracht en overleed daar. Hij was - geprezen om zijn inzet onder pestlijders – slachtoffer geworden van een pestepidemie die Leiden in 1635 bijna 15.000 (!) inwoners het leven kostte.

⁵ Voor een nadere beschrijving van zulke hachelijke bezoeken: zie www.heiligen.net.

⁶ 'Phillipus Rovenius', in Wikipedia.

⁷ Inventaris van de archieven van de RK Statie en Parochie van de HH Petrus en Paulus te Leidschendam 1673-1985; uitgave 1998, blz. 7.

>>

Kerkelijke assistentie voor Voorschotenaren kwam na de dood van Van Santen van de in katholieke kring gevierde pastoor Maerten van der Velde(n) (1603-1639) en zijn opvolger Christiaan Vermeulen, beiden met standplaats Stompwijk. Vermeulen leidde vele protestanten in Stompwijk weer terug naar de katholieke kerk, temeer daar hij zijn erediensten niet in het Kerklatijn maar in het Nederlands hield.⁸ Beide pastoors werden zeer hardhandig aangepakt en vervolgd door machthebbers in omliggende plaatsen⁹, overigens niet, voor zover mij bekend, in Voorschoten.

Met de Vrede van Munster in 1648 – het einde van de Tachtigjarige Oorlog – werd de Nederduits Gereformeerde Kerk de staatskerk van de Republiek. Alle bezittingen van de Rooms-Katholieke Kerk kwamen toen in bezit van de overheid. De katholieken waren ontheemd. Ze mochten weliswaar eigen kerkdiensten houden, maar alleen in gebouwen die van buiten niet als kerk herkenbaar waren. Toch werden kerkdiensten in de eerste schuilkerken in onze omgeving soms hardhandig verstoord. Ook in Voorschoten werden tijdens en na de Tachtigjarige Oorlog pastoors slechts toegelaten na officiële toestemming door de baljuw-schout en de Heer van Voorschoten¹⁰; daarvoor moest worden betaald aan de baljuw en de procureur in Den Haag. Bovendien moest de baljuw jaarlijks nog eens f. 200 aan ‘recognitiegelden’ ontvangen voor uitoefening van godsdienstoefeningen van de pastoor¹¹, op kosten van de statie. Met de Bataafse Republiek (1795-1806) en daarna kregen de rooms-katholieken officieel vrijheid van godsdienst, maar de uitwerking en uitvoering daarvan voltrokken zich langzaam.

Eerste meldingen van een mogelijke schuil-/schuurkerk

Vanaf 1645 kregen de katholieken in Voorschoten hun eerste vaste pastoor sinds 1574: Cornelis

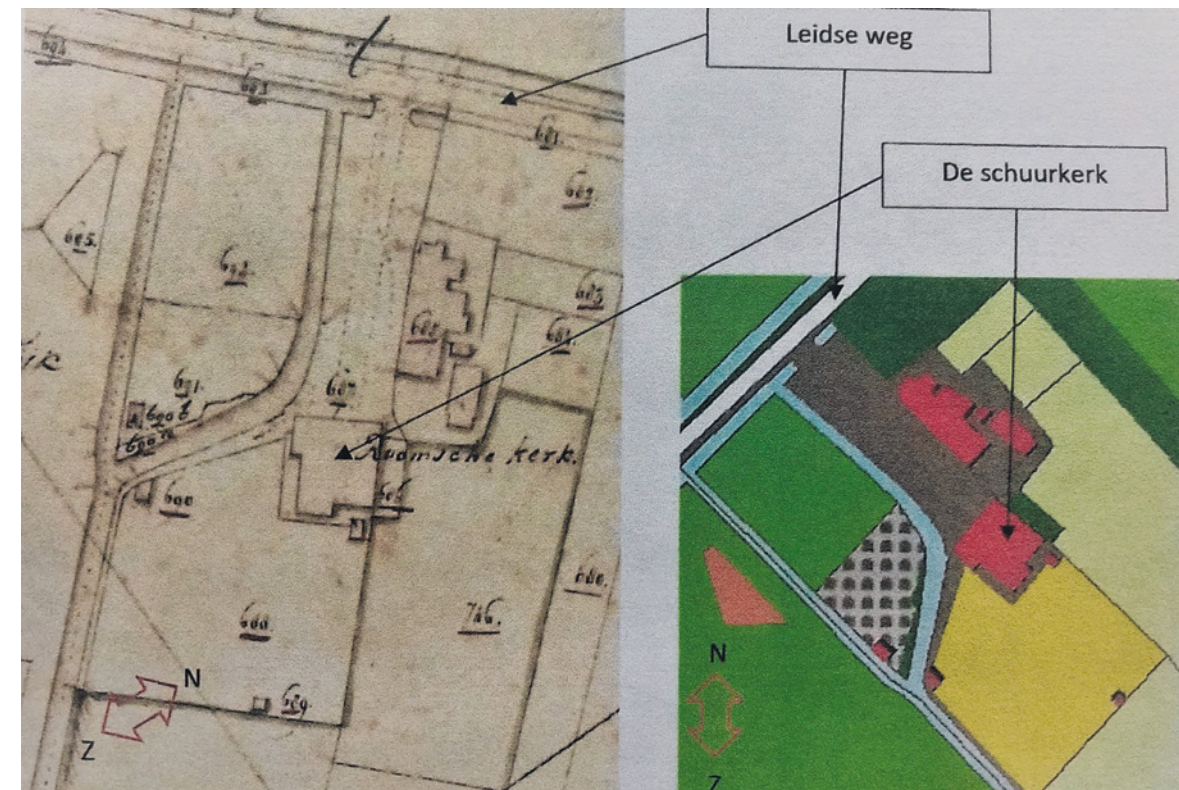
van Schaick, ook een seculiere priester. Hij woonde in een huis aan de zuidoostzijde van de huidige Leidseweg. Hij had er een schuilkerkje. Mogelijk was dit de uiteindelijke schuurkerk. Huis en schuilkerkje lagen tussen de luxueuze buitenplaatsen Hofvliet en Stadwijk. Eigenaar-bewoner van de boerderij die daar stond was sinds 1657 Pieter Huygen van Noort, een katholiek. Hij was herbergier van het Wapen van Voorschoten. Sinds 1695 was hij eigenaar van een ruimte die als vergaderplaats diende voor katholieken: was dit de schuurkerk? De buitenplaats Hofvliet was bezit van de schatrijke, katholiek gebleven Cornelis de Nobelaer (1605-1698). Cornelis was de jezuïeten welgezind. Twee broers van hem waren jezuïet. In de nabijheid van zijn ouderlijk huis in Etten stond een heel ruime kerkschuur. Op Hofvliet bevond zich een kapel. Ik vermoed, dat Cornelis, als directe buurman van Pieter Huygen van Noort, ergens de hand heeft gehad in de oprichting van een schuurkerk in Voorschoten.

Duidelijke aanwijzingen voor het bestaan van de schuurkerk

Pas in 1680 is expliciet sprake van een schuurkerk met pastorie in Voorschoten op de eerder genoemde plaats.¹² Dit blijkt uit de melding over een verbouwing in dat jaar van een schuurkerk toen ook de pastorie en de nabijgelegen boomgaard werden vergroot. De schuurkerk bestond dus waarschijnlijk al enkele decennia daarvoor. De schuurkerk komt daarna enkele malen aan de orde in verband met verbouwingen en verbeteringen. Deze vonden plaats tussen 1774-1805, tussen 1780-1792, tussen 1815-1818, in 1831, in 1845 en voor het laatst in 1862. Bouwtekeningen of heldere beschrijvingen van toen werden, ondanks naarstig en lang zoeken in archieven, helaas niet gevonden. De ligging en omtrekken van de schuurkerk worden op een kaart van 1832 voor het eerst zichtbaar.

Archeologische boringen in 2006 brachten enkele uitbraaksleuven aan het licht waarmee de omtrek van het gebouw duidelijk werd. Deze komt overeen met die op de kadastrale kaarten van 1832 en 1869.

¹² A. Arts, Uit de geschiedenis van de Laurentiusparochie, Katwijk 1993, blz. 11.



Links: detail van de ‘Kadastrale Atlas Zuid-Holland 1832, Deel 8, Voorschoten’ waarop de ligging van de schuurkerk (‘Roomsche kerk’) en directe omgeving. Rechts: digitale versie (zie www.hisgis.nl) van de kaart links. Ten noorden van de schuurkerk ligt een boerderij met schuur. Het grijs gestippelde deel is het ‘kerkhof’ met direct aangrenzend, in het lichtgroen, een ‘lustplaats’ van de parochie. De inpandige pastorie bevond zich direct naast een, in donkergroen aangeven, belendend klein ‘bosch’ en een in het geel aangegeven ‘tuin’. In die tuin lag een ‘schuur’ (links rood vakje) en een ‘tuinhuis’ (rechtsonder rood vakje).

De schuurkerk zal aanvankelijk een omvang van ongeveer 117 m² hebben gehad.¹³ Dit was dus heel klein, temeer daar dit ook de inpandige sacristie, pastorie en keuken omvatte. De bestekken met voorwaarden uit 1830 en 1845, opgesteld door het kerkbestuur voor interne en externe verbouwingen, geven, in combinatie met wat eerdere gegevens, duidelijkere informatie over de schuurkerk. De architect van de verbouwing van 1845 was Theo Molkenboer – enige tijd de belangrijkste kerkenarchitect van Nederland. Hiermee ontstaat de volgende indruk van de buitenkant en het interieur van het gebouw zoals dat er op het laatst zal hebben uitgezien. Leek de kerk in 1808 aan de buitenzijde net op een ‘beestenstal’ met een rieten dak, zo meldde de toenmalige pastoor, de dakbedekking in 1845 bestond al uit blauwe pannen. De toegangsdeur tot de kerk was ca. 2 m breed en 1,1 m hoog waarboven een lichtkozijne van zo’n 1,80 x 1,09 m. Aan een buitenmuur, vermoedelijk

¹³ Arts, Op cit., blz. 9.

bij de kerkdeur, bevond zich een lantaarn. De muren en de nok waren in 1831 met ca. 2 m verhoogd. In de muren zat een aantal ijzeren muurankers met een lengte van 1,3 m.

In 1830 was een kleine toren van 18 m hoog en 2 m² breed aangebouwd aan de zuidzijde van de schuurkerk. Er werd een klok van 300 kg in opgehangen. Het torendak was bedekt met ‘rijnsche leyn’. In iedere zijkant van de toren was een klankgat aangebracht. In 1862 werd er een uurwerk op aangebracht in de al in 1831 geconstrueerde klokkenstoel. Op de toren stond een ijzeren kruis met een hoogte van ca. 1 m op een bol. Daarop stond een haan als windwijzer van verguld koper.

In 1808 waren er nog slechts aan één kant ramen. Maar in 1845 werden er diverse andere ramen aangebracht, waaronder er één cirkelvormig was met 4 ruiten aan een zijkant van de kerk. Voor de ramen werd ‘fransch wit’ glas gebruikt.

>>

Interieur van de schuurkerk

In 1848 werd over de schuurkerk, nogal cryptisch, gezegd, dat deze ‘goed ruim’ was.¹⁴ Omstreeks 1809 had de pastoor nog geklaagd dat de kerk te klein was geworden voor de 695 Voorschotense katholieken. De kerk werd in 1831 vergroot, evenals in 1845 toen 50 extra ‘mannenplaatsen’ beschikbaar kwamen door het portaal bij de gebedsruimte te trekken – dus aan de rechterkant, want mannen zaten vroeger rechts in de kerk. Onder het zangkoor werden 4 nieuwe banken gezet in een toegevoegde ruimte, en 2 eerder verlengde banken aan de zijmuren. De communiebank was verplaatst om meer ruimte te maken voor kerkgangers.



Tekening in potlood waarop de schuurkerk met enkele naastgelegen gebouwen zijn afgebeeld, getekend vanaf de noordzijde. De tekenaar is Jan Elias Kikkert (1843-1925). Als op de tekening in de toren een uurwerk zichtbaar is – dat in 1862 is aangebracht – geeft de tekening de situatie weer tussen 1862 en 1871, het jaar waarin de schuurkerk werd afgebroken. Regionaal Archief Leiden.

De vloer van de kerk bestond – althans deels – vermoedelijk uit houten planken, de muren waren wit gestuct. Tegen de zijmuren bevonden zich ergens twee pilasters en ronde houten kolommen. Tussen de kolommen was een draagbalk met daaronder grenen houten bogen. Ergens waren ook een halfrond en een rond raam, waarschijnlijk bij de toren.

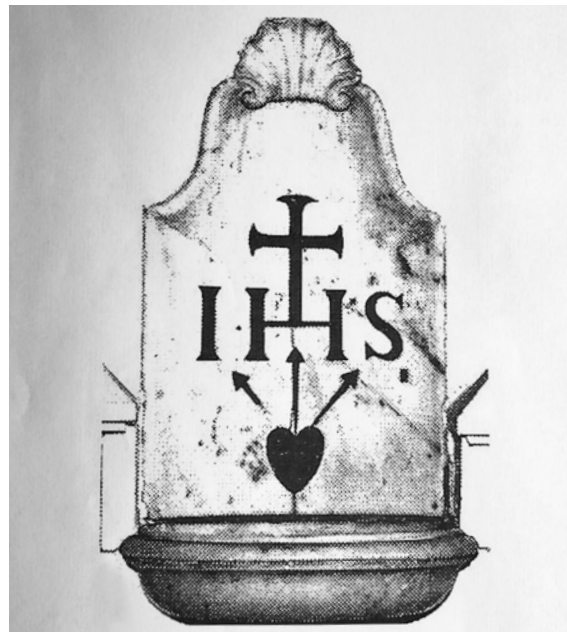
¹⁴ Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden, bijeengebracht door A.J. van der Aa, 1848.

Op de zuidwestelijke en noordoostelijke muren was een lambrisering. Als je naar boven keek, zag je minstens twee hanenbalken, dat zijn horizontale verbindingen onder de nok. Het dak was van binnen belat met wit gestucte latten.

Aan de kant van de toren bevond zich het zangkoor en een biechtkamer bij de trap naar het zangkoor. Bij de trap beneden waren twee wijwaterbakjes. Boven de biechtkamer was een zoldertje waarop de blaasbalgen van een orgel waren geplaatst. Dit orgel was tussen 1780-1792 geschonken door de pastoor. Het was gemaakt door de bekende orgelmaker J. Mitterreither. Onderdelen daarvan – orgelpijpen – werden later

opgenomen in het huidige, grotere orgel in de tegenwoordige H. Laurentiuskerk.

Voorts stond er natuurlijk een altaar. Waarschijnlijk was dit nog het ‘nieuwe’ altaar dat de pastoor al in 1684 aan de kerk had geschonken. Blijkbaar stonden er ook beelden – welke weten we niet; bij de afbraak van de kerk werden ze, met sieraden, verkocht. Tussen 1774 en 1805 werd het interieur met nieuwe sieraden verrijkt.



Een van twee identieke wijwater vaatjes die waarschijnlijk uit de schuurkerk afkomstig zijn. Het afgebeelde embleem vertoont veel gelijkenis met het embleem van de orde der Jezuïeten. ‘IHS’ zijn de eerste drie letters van Jezus in Griekse hoofdletters. De vaatjes bevinden zich tegenwoordig in de H. Laurentiuskerk bij de hoofdingang.

Gezien de herkomst en opleiding van enkele pastoors (in Leuven en Rome) en de invloed van het Vaticaan op de kerkelijke organisatie in de 17^e en 18^e eeuw in ons land is het denkbaar dat diverse voorwerpen in de schuurkerk – kelken, cibories, schilderijen, beelden, kerkelijke gewaden – enige weelderige barok- en rococo-stijlkenmerken droegen.¹⁵

De successieve verbouwingen van de schuurkerk en inrichting daarvan werden in de loop der vele jaren bekostigd met particuliere giften, legaten, collectes en leningen. De verbouwingen in 1830 werden voor een beperkt deel (f. 1.200,- van f. 6.000,-) gesubsidieerd met rijkssubsidie, maar de bouwkosten van de toren waren uitdrukkelijk door de overheid uitgesloten van die subsidie!

Op 16 mei 1871 werd de opstand van de kerk met de toren en pastorie openbaar geveild in het Wapen van Voorschoten – het huidige Grand Café dat vroeger vaker als veilinghuis diende. De

¹⁵ Kees Brakkee o.p., Bonte Papen: vaders, kloppers en schuilkerken, in ‘Presenteerblad – tijdschrift van de geloofsgemeenschap van de Dominicanenkerk Zwolle’, mei 2015.

hoogstbiedende koper was de aannemer Jacob de Boer uit Oostzaan. Ook de fundamenteën van de kerk werden door de koper verwijderd.¹⁶

Zo kwam er een einde aan een schuurkerk waarin 12 pastoors en ongeveer evenveel kapelaans verspreid over ruim 200 jaar voorgingen.

Een deel van de contouren van de schuurkerk werd in 2015 gemarkeerd in het plaveisel voor het in 2015 gereedgekomen nieuwe Bondsgebouw. Deze contouren vormen de enige zichtbare herinnering aan de locatie van het gedenkwaardige gebouw.

Nog een paar jaar vóór de afbraak van de schuurkerk werd op 20 maart 1866 de eerste steen van de nieuwe, veel grotere kerk gelegd. Die werd op 17 augustus 1868 plechtig ingewijd door de bisschop van Haarlem. De nieuwe – huidige – pastorie werd kort daarna, op 29 maart 1870, aanbesteed.

De nieuwe kerk werd toegewijd aan de Heilige Laurentius – de patroonheilige van de armen. De schuurkerk kreeg echter nooit een kerkelijk patroniem: misschien geeft dat aan dat het gebouw van het begin af aan steeds als tijdelijk onderkomen bedoeld was in de vaste hoop op betere tijden. Die hoop werd dus vervuld. ■

OPENBARE VERKOOPING
tot afbraak, in één perceel,
van den opstal der oude of vroegere **H. H. KERN**,
den **TOREN** en de **PASTORIE**, alles aan elkander,
staande achter de thans nieuw gebouwde Kerk en Pastorij,
op Herdershoeve, aan den straatweg, onder Voorschoten,
te houden aldaar in het Logement *het Wapen van Voorschoten*,
op Dinsdag den 16^{den} Mei 1871, des voormiddags ten elf ure.
Zijnde alles gemakkelijk vervoerbaar en van af den 5^{den} Mei a. s. dagelijks (behalve op Zon- en Feestdagen),
van 's morgens 10—4 ure, voor gegadigden ter bezigtiging,
bij daartoe aanmelding aan de nieuwe Pastorie, terwijl nadere informatien kunnen verkregen worden ten kantore van den Notaris **TROMER**, te Voorschoten.

Aankondiging van de openbare verkoop in de Oprechte Haarlemsche Courant van 3 mei 1871.

¹⁶ Notariële akte van notaris Tromer van 16 mei 1871, in het notariessenarchief op het Regionaal Archief te Leiden.

Van de Planologie Commissie

Zoals hopelijk bekend is, heeft de vereniging een Planologie Commissie, die zich buigt over ontwikkelingen in ons dorp met een ruimtelijke component. Dat kan gaan over het buitengebied, plannen voor woningbouw van enige omvang, monumenten en wegen.

Voor het komende jaar staat opnieuw woningbouw hoog op onze agenda, omdat het vaak om forse ruimtelijke ingrepen gaat en omdat er dringende behoefte is aan nieuwe woningen. Woningen met een gemiddelde of lage huur voor starters, ouderen en alleenstaanden. Ook hebben wij eerder bepleit om serieus naar tiny houses en tijdelijke woonprojecten te kijken; dat kan zeker voor een tijd lucht geven voor met name jongeren en ouderen. In ons dorp mankeert het niet aan plannen: Starrenburg III, Arsenaal Segaar, Intratuin, Beresteijn, Haagwijk, Noortveer, het MOC terrein, het Kruispunt en nog wat kleinere projecten. Maar nu de realisatie! Daar wil het niet zo vlotten. Overal slaat uitstel de klok. Ik hoop dat ik over een jaar kan schrijven dat er met een aantal projecten een aanvang is gemaakt, maar ik

durf daar geen weddenschap voor af te sluiten. Misschien voor Beresteijn maar dan heb je het ook wel gehad. Ik hoop dat ik ongelijk krijg.

Als Planologiecommissie nemen we met twee personen deel in een gemeentelijke overleggroep Wonen en samen met de gemeente willen we volle kracht vooruit!

We overleggen ook met de gemeente over het Milieu Beleidsplan (MBP). We hebben op het ontwerp een zienswijze ingediend, die veel steun heeft gekregen in de gemeenteraad. We hopen dat de gemeente de handschoen oppakt en voor de uitvoering ruimte laat voor burgerparticipatie.

We voeren het gesprek met het klooster Bijdorp over de ontwikkelingen aldaar. Er is een spelregelkaart naar buiten gebracht, waarop wij bij de gemeente en de kloosterorde commentaar hebben gegeven vanuit het belang van het behoud van het monumentale complex voor ons dorp. Ook is aangeboden met een groep vrijwilligers aan de slag te gaan in de moestuin

en het park. De poort moet door Bijdorp nog wel worden opengezet.

In het lokaal Erfgoed Platform wordt dit jaar het erfgoedbeleid geëvalueerd. Vanuit de vereniging participeren we daar actief in. Het is belangrijk dat het behoud van erfgoed hoog op de agenda blijft staan omdat het erfgoed voor de bewoners en de bezoekers van buiten in belangrijke mate de aantrekkelijkheid van ons dorp bepaalt. We zijn er ook bij als het gaat om het aanwijzen van waardevolle gebouwen als gemeentelijk monument en we volgen alle ontwikkelingen op de vele buitenplaatsen, die ons dorp rijk is. Dit jaar is er bijzondere aandacht voor de ontwikkelingen op de Horsten en Ter Wadding. Bij de Horsten gaat het om het jachtslot Ter Horst en het ensemble oranjerie, stal en koetshuis. Deze complexen worden in oude staat hersteld en het is daarbij belangrijk dat dat ook zorgvuldig gebeurt. Bij Ter Wadding blijven we op de barricaden om het hekwerk dwars door het park weg te krijgen. De gemeente heeft voor het neergezette hekwerk een vergunning geweigerd en daartegen loopt nu een beroepsprocedure bij de rechtbank. Wij staan achter de gemeente.

Dan richten we ook onze blik over de Vliet, waar de bomenkap en het geluidscherm langs

de A4 om (re)actie vragen. Het overleg met de Provincie daarover is in een nieuwe fase beland. De Provincie laat duidelijk blijken dat ze aan het overleg met de gebiedspartijen betekenis toekent en dat komt tot uitdrukking in de aanpassing van de bomenkap en de aanleg van dichtere vergroening langs de open plekken bij de A4. Ook zit er schot in de komst van een geluidscherm langs de A4, een fel bevochten punt door het lokale Actiecomité.

Bij de vernieuwde opzet om aan burgerparticipatie in onze gemeente een impuls te geven – en dat is hard nodig – staan we in de voorste gelederen. We (gaan) participeren in twee proeftuinen: wonen, zie bovenstaand, en Voorschoten Energieneutraal.

Bij de culturele accommodaties in ons dorp volgen we de ontwikkelingen op de voet en zijn paraat om onze stem bij het – zo genoemde – accommodatiebeleid te laten horen.

In de werkplaats en aan de winkel veel werk dus!

Stan Dessens,
voorzitter

Van de Groencommissie

Wij allen maken ons zorgen over de biodiversiteit, de bijensterfte, de waterkwaliteit en het maaibeleid, dat soms los van de seizoensgebonden groei van planten lijkt te staan. Die ontwikkelingen brachten ons ertoe het groen tot onderwerp van een speciale commissie te maken. De nieuwe commissie houdt zich intensiever en meer gedetailleerd met het groen van onze gemeente bezig, met het behoud van het groene karakter, de soortenrijkdom, de biodiversiteit en de waterkwaliteit. De Groen Commissie bestaat uit een aantal deskundigen en er is goede afstemming met de Planologie Commissie.

De commissie is het afgelopen jaar samen met de ambtenaren aan het werk gegaan met het tot stand brengen van bijenlinten (van voedsel tot korf). Het maaibeleid is daar op aangepast. Ook de waterkwaliteit vraagt onze aandacht. Er zijn watergangen waar de kwaliteit slecht is en er zijn momenten dat er grote vissterfte en stank is als gevolg van overstorten uit de riolen na hevige regenbuien. We denken nu na hoe wateroverschot tijdelijk kan worden geborgen. Daarmee kan in perioden van grote droogte, zoals die tegenwoordig veelvuldig voorkomen, een reservecapaciteit worden opgebouwd.

We moeten er ons nader over beraden hoe we de inwoners ervan kunnen overtuigen dat de verstening van tuinen voor grote problemen bij de afvoer van water kan leiden. Welke alternatieven kunnen we hen bieden. De actie ‘steenbreek’ heeft onze warme belangstelling.

De communicatie over ingrepen in de groen omgeving moet veel beter. Bewoners worden vaak pijnlijk verrast door de kap van bomen, het verwijderen van struiken, het wegmaken van bloeiende veldjes etc. We weten dat we bij de ambtenaren een gewillig oor vinden voor deze

problemen. Omgekeerd vragen de ambtenaren om hen bij de uitvoering van verhoudingsgewijs gedetailleerde ingrepen te helpen om tot draagvlak en zelfs medewerking van de bevolking te komen.

Peter Dordregter,
voorzitter

Activiteitenprogramma 2021

Het jaar 2020 was een merkwaardig jaar, ook met betrekking tot de uitvoering van onze excursies. Enkele gingen door, andere werden doorgeschoven naar volgend jaar, weer andere werden in aangepaste vorm uitgevoerd of vervangen door wel uitvoerbare excursies. Ook het jaar 2021 wordt waarschijnlijk een bijzonder jaar wat dit betreft. De excursies in het programma voor het jaar 2021 werden gekozen omdat verondersteld wordt dat ze in de buitenlucht of met kleine groepjes door kunnen gaan. Niets is echter zeker in de tijd waarin we nu zitten. Het programma wordt daarom onder voorbehoud van de dan geldende coronamaatregelen nu bekend gemaakt. Elke excursie wordt ongeveer vier weken tevoren met meer details aangekondigd op de OGLV website en in de OGLV nieuwsbrief.

Januari	Geen excursie gepland
Februari	Bezoek Japanmuseum Het SieboldHuis Leiden
Maart	Wandeling Singelpromenade Leiden
April	Historische tuinwandeling Duivenvoorde Voorschoten
Mei	Nachtegalen spotten in Meyendel Wassenaar
Juni	Rondleiding door park Ter Wadding Voorschoten
Juli	Rondleiding park Berbice en zo mogelijk ook het huis, Voorschoten
Augustus	Bezoek Volkstuinders Vereniging Voorschoten
September	Open Monumentendag
Oktober	Bezoek Dorpskerk Voorschoten
November	Rondleiding Louwmanmuseum Den Haag
December	Bezoek Museum Voorschoten of een ander museum

Spelregels OGLV-excursies/rondleidingen

Excursies zijn in beginsel gratis voor een OGLV-lid met partner. Niet-leden betalen een eigen bijdrage van 5 euro per excursie. Entreegelden voor musea e.d. zijn voor eigen rekening van de deelnemers. Indien de kosten voor een excursie of rondleiding het beschikbare budget ruim overschrijden, zal ook aan OGLV-leden een eigen bijdrage worden gevraagd.

Bij overtekening van een excursie wordt een wachtlijst aangelegd. Als een excursie in het volgende jaar herhaald wordt, hebben degenen die op de wachtlijst staan voorrang.



ALLEMANSGEEST
RESTAURANT

Hofweg 55
2251 LP Voorschoten

071 5764175
info@allemansgeest.nl



Idylle aan het water

Op een unieke locatie aan de Vliet in Voorschoten, verscholen tussen landerijen, ligt het historieke en sfeervolle Restaurant Allemansgeest. Het restaurant is volledig gemoderniseerd en heeft een eigentijdse inrichting. U kunt er terecht voor een heerlijke lunch of diner, maar de locatie is ook zeer geschikt voor uw familiefeest, private dinner, zakelijke bijeenkomst of vergadering. Allemansgeest is een officiële trouwlocatie.

De keuken is Frans georiënteerd en op de kaart staan verfijnde gerechten bereid van dagverse seizoenproducten. Naast à la carte kunt u bij Allemansgeest genieten van het Menu du Chef.

Lunch Menu du Chef vanaf € 29,50
Diner Menu du Chef vanaf € 39,50

Van dinsdag t/m zondag bent u van harte welkom voor lunch en diner.



Restaurant Allemansgeest • www.allemansgeest.nl